

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**VÝVOJ ČESKÉ ÚSTAVNOSTI V LETECH
1918 -1992**

Autor práce: Jiří Cinádr

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě (68-42-R)

Forma studia: kombinované studium

Vedoucí práce: doc. PhDr. Rudolf Kučera, CSc.

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2008

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Prachaticích dne 21. 8. 2007

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Rudolfu Kučerovi, CSc., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále děkuji konzultantovi JUDr. Petru Beránkovi a PaedDr. Janu Klimešovi za odbornou pomoc.

Obsah

ÚVOD	6
1. ÚSTAVNÍ KONCEPCE Z OBDOBÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY	8
2. PROZATÍMNÍ ÚSTAVA	10
2.1 Zákony s ústavou související.....	10
2.2 Prozatímní ústava.....	11
2.3 Novelizace prozatímní ústavy.....	12
3. ÚSTAVNÍ LISTINA Z ROKU 1920	13
3.1 Vznik a základní znaky.....	13
3.2 Uvozovací zákon.....	14
3.3 Členění ústavní listiny.....	14
3.4 Jazykový zákon.....	15
3.5 Novelizace ústavy.....	15
3.6 Zhodnocení ústavní listiny.....	16
4. DOBA NESVOBODY	17
4.1 Mnichovská dohoda.....	17
4.2 Druhá republika.....	17
4.3 Protektorát Čechy a Morava.....	19
4.4 Slovensko.....	20
4.5 Prozatímní státní zřízení.....	21
4.6 Konec nesvobody.....	23
5. OBDOBÍ 1845 – 1948	24
5.1 Obnovení ústavního pořádku.....	24
5.2 Košický vládní program.....	26
5.3 Pražské dohody.....	27
6. ÚSTAVA 9. KVĚTNA Z ROKU 1948	28
6.1 Vznik a základní znaky.....	28
6.2 Členění ústavy.....	29
6.3 Novelizace ústavy.....	29
6.4 Zhodnocení ústavní listiny.....	30
7. ÚSTAVA ČSSR Z ROKU 1960	31
7.1 Příprava a přijetí Ústavy 1960.....	31
7.2 Struktura ústavy.....	31

7.3 Novelizace Ústavy ČSSR do roku 1968.....	32
7.4 Zhodnocení ústavní listiny.....	33
8. ČESKOSLOVENSKÁ FEDERACE.....	34
8.1 Ústavní zákon o československé federaci.....	35
8.2 Ústavní zákonodárství v letech 1969 – 1988.....	36
8.3 Ústavní zákonodárství v letech 1989 – 1992.....	37
9. ÚSTAVNÍ POŘÁDEK ČESKÉ REPUBLIKY.....	39
10. ÚTAVA ČESKÉ REPUBLIKY.....	40
10.1 Vznik a základní znaky Ústavy ČR.....	41
10.2 Členění ústavní listiny.....	43
10.2.1 Preambule.....	44
10.2.2 Základní ustanovení.....	44
10.2.3 Moc zákonodárná.....	45
10.2.4 Moc výkonná.....	47
10.2.4.1 Prezident.....	47
10.2.4.2 Vláda.....	48
10.2.5 Moc soudní.....	49
10.2.5.1 Ústavní soud.....	49
10.2.5.2 Soudy.....	50
10.2.6 Nejvyšší kontrolní úřad.....	51
10.2.7 Česká národní banka.....	51
10.2.8 Uzemní samospráva.....	51
10.2.9 Přejídná a závěrečná ustanovení.....	52
10.3 Novelizace Ústavy České republiky.....	54
11. SLABÁ MÍSTÁ ÚSTAVY ČESKÉ REPUBLIKY.....	55
11.1 Volba prezidenta republiky.....	56
11.1.1 Přímá volba prezidenta republiky.....	57
11.2 Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR.....	58
11.3 Listina základních práv a svobod.....	59
11.4 Jmenování předsedy vlády.....	60
11.5 Jmenování guvernéra České národní banky.....	61
ZÁVĚR.....	62
POUŽITÁ LITERATURA.....	64
ABSTRAKT.....	66
ABSTRACT.....	67

ÚVOD

Ústava je základním zákonem státu, normou nejvyšší právní síly a v neposlední řadě právním výrazem existence státu. Navazují na ni další ústavní zákony, obyčejné zákony a podzákonné předpisy a právě ústava určuje základy státu, státního zřízení, státního režimu, forem vlády a postavení jednotlivce ve státě.

Většina států má ústavu psanou, která byla schválena naráz a tudíž představuje jeden celistvý dokument. Výjimky tvoří například Velká Británie a Izrael, které mají ústavu nepsanou, která je tvořena více dokumenty, ústavními zvyklostmi a precedenty.

Ústavu většinou přijímá volený zákonodárný sbor, parlament na společné schůzi obou komor (poslanecké sněmovny a senátu). Pokud tomu tak není, hovoří se o ústavě vnucené – oktrojované.

Ústava může být měněna a doplňována buď pouze ústavními zákony (o takové ústavě se hovoří jako o rigidní, nebo-li tuhé), nebo běžnými zákony (a o takové ústavě se hovoří jako o flexibilní, nebo-li pružné). Tento způsob změn a doplnění je samozřejmě méně častý.

Každá demokratická ústava má své základní teorie a principy, kterými jsou:

- teorie společenské smlouvy (vznik státu jako lidského výtvoru na základě ústavy jako smlouvy)
- teorie přirozených práv (nezadatelnost, nezczizitelnost, nedotknutelnost a nepromlčitelnost práv a svobod ze strany státu)
- teorie suverenity lidu (lidský původ státní moci, z níž je odvozena demokracie jako vláda lidu)
- princip oddělení moci a systém „brzd a rovnováh“ (aby nedošlo k soustředění státní moci do jediných rukou a nedošlo k jejímu zneužití)¹.

Na základě výše uvedeného lze ústavu chápat jako společenskou smlouvu, kterou lid vyjadřuje souhlas s ustanovením státu a zavazuje se vykonávat svou moc podle principů oddělení moci a chránit nedotknutelnost základních lidských práv a svobod.

¹ Teoreticky byl tento princip formulován francouzským filozofem Charlesem Montesquiueu ve spise „O duchu zákonů“, kde k rozdělení státní moci na zákonodárnou (legislativa), výkonnou (exekutiva) a soudní (jurisdikce) přidává teorii „brzd a rovnováh“, podle níž každá z uvedených odnoží státní moci má moc uplatňovat určitou přímou kontrolu nad ostatními druhy moci.

Tématem mé bakalářské práce je ústavní vývoj v období od vzniku Československa v roce 1918 až do roku 1993, kdy vstoupila v platnost Ústava již samostatné České republiky.

Někomu by se možná mohlo zdát zbytečné zabývat se vývojem ústavního systému, ale je známou pravdou, že klíč k pochopení současnosti a budoucnosti leží v minulosti. Úvodní část je tak věnována ústavním změnám ve vývoji české ústavnosti počínaje rokem 1918, kdy po rozpadu Rakousko - Uherska vznikla Československá republika jako samostatný stát dvou rovnocenných národů Čechů a Slováků, přes dobu nesvobody, zapříčiněnou II. světovou válkou, či přes léta nadvlády komunistické strany, a konče rokem 1992, ve kterém došlo téměř po pětasedmdesáti letech společného působení k rozpadu Československé federace, jenž byl zapříčiněn postupným a nezastavitelným odcizováním a touze po samostatnosti těchto dvou národů.

Druhá část práce se na začátku zabývá souborem ústavních dokumentů, tzv. „ústavním pořádkem České republiky“, dále se zaměřuje na vznik a vývoj Ústavy České republiky, na což je navázáno důkladným rozbohem jejích jednotlivých hlav a článků.

Ve třetí části jsem se snažil odhalit a následně i vyřešit některá slabá místa Ústavy České republiky, díky nimž se ústava jeví například jako neúplná, dochází k jejímu chybnému výkladu, či ke značným průtahům při ustavování ústavních činitelů.

1. ÚSTAVNÍ KONCEPCE Z OBDOBÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

Již na začátku první světové války byly formulovány koncepce, které předpokládaly a požadovaly zničení habsburské monarchie a řešení české a slovenské otázky mimo její rámec. Autory těchto plánů byli Karel Kramář a Tomáš Garrigue Masaryk. Oba projekty však byly značně rozdílné a zatímco Kramářův projekt² hrál roli jen v prvním roce války, Masarykovy projekty se vyvíjely a působily až do rozpadu habsburské monarchie.

Ústavně-právní představy budoucí hlavy státu je třeba vyvozovat z jeho jednotlivých politických dokumentů a prohlášení³. Ve svém návrhu Masaryk požadoval úplnou svrchovanost, samostatnost a nezávislost československého státu. Tento stát již neměl být žádným státoprávním způsobem spojen s Rakouskem-Uherskem a české země se neměly stát ani součástí jiného státního útvaru. Jedinou výjimku představovala jedna z modifikací a variant Masarykových plánů spočívající ve vytvoření personální unie se Srbskem.

Masarykovy plány od začátku jednoznačně počítaly s připojením Slovenska k českým zemím. Pro úpravu budoucího postavení Slovenska v rámci Československa byly významné zejména následující dvě dohody: Clevelandská dohoda z října 1915, která zakotvovala samostatnost českých zemí a Slovenska; úplnou národní autonomii Slovenska; spojení českého a slovenského národa ve federativním svazku; všeobecné, přímé a tajné volební právo a formu vlády v podobě personální unie s demokratickým řízením státu a samotnému Slovensku zaručovala vlastní sněm; státní, finanční a politickou správu a postavení slovenštiny coby státního jazyka. Druhou pak byla Pittsburská dohoda z května 1918, která také stanovovala autonomní postavení Slovenska s vlastním sněmem, státní správou a soudnictvím.

² Kramář v roce 1914 vypracoval tzv. Ústavu Slovanské říše. Tato ústavní koncepce ještě nepředpokládala existenci samostatného českého státu, nýbrž států postavených na myšlence všeslovanské vzájemnosti, České země se tudíž měly stát součástí rozsáhlého státního útvaru tvořeného Ruskou říší, Královstvím polským, Královstvím Českým, Carstvím Bulharským, Královstvím Srbským, Královstvím Černoohorským. V čele uskupení měl stát ruský car.

³ Zejména se jedná o následující prameny: Memorandum pro britskou vládu sepsané R. W. Setonem-Watsonem na základě rozhovoru s T. G. Masarykem v říjnu 1914 v Rotterdamu; Masarykovo memorandum „Samostatné Čechy“ britskému ministru zahraničních věcí E. Greyovi z května 1915 nebo Prohlášení českého zahraničního komitétu z listopadu 1915.

Pokud jde o formu vlády a charakter státního zřízení plánovaného státu, je třeba konstatovat, že v průběhu válečných let došlo vlivem politického vývoje k výrazným změnám v uvažování o případném státním zřízení československého státu. Masaryk zpočátku předpokládal monarchistickou formu vlády ve stylu „nezávislých Čech“.

Samostatný československý stát měl být královstvím, jehož hlavou měl být český král, kterým se měl stát „některý západní princ“, nejraději dánský, anglický nebo belgický. V průběhu roku 1917 však T. G. Masaryk koncepci monarchie nahradil formou republiky, která podle něj představovala jednoznačnou záruku uplatnění základních principů demokracie. Tzv. Washingtonská deklarace z října 1918 již jednoznačně definovala československý stát jako republiku.

Závěrem je třeba uvést, že koncepce samostatného českého národa se díky osobním a politickým zásluhám T. G. Masaryka naplnila v reálném politickém i historickém vývoji. Český národ v průběhu první světové války fakticky i právně uplatnil své právo na sebeurčení, obnovil svoji samostatnost a získal státní suverenitu v podobě vytvoření svrchovaného nezávislého československého státu. V rámci úpravy jeho ústavně - právních poměrů a státního zřízení se uplatnila drtivá většina Masarykových návrhů. Snad pouze s jedinou výjimkou – nový stát se nestal monarchií, jak Masaryk původně požadoval. Avšak jak již bylo uvedeno, i on sám ke konci první světové války od koncepce monarchistické formy vlády upustil a vyslovil se pro republiku⁴.

⁴ Určité změny zaznamenala i Masarykova představa vnitřního uspořádání moci. On sám byl odsunut z významného místa, jež si pro sebe v novém státě vyhrazoval.

2. PROZATÍMNÍ ÚSTAVA

2.1 Zákony s ústavou související

V posledních říjnových dnech roku 1918 se hráli nejdůležitější roli při ustavování samostatné Československé republiky přední členové Národního výboru⁵, kteří se postavili do čela převratu. Díky této skutečnosti začal Národní výbor československý nově reprezentovat výkonnou i zákonodárnou moc⁶ již samostatného Československa a večer dne 28. října 1918 vydal svůj první zákon⁷, jímž byl vyhlášen československý stát. Jedná se o tzv. recepční zákon⁸, který zároveň potvrdil platnost dosavadního právního řádu a správního systému. Autorem tohoto tzv. recepčního zákona byl Dr. Rašín. Zákon byl psán narychlo v noci z 27. na 28. října 1918 poté, co rychlost rozpadu Rakouska-Uherska předčila všechna očekávání a stav příprav tzv. hospodářského zákona (Dr. J. Preiss) a tzv. politického zákona (Dr. F. Pantůček), které měly tvořit základ prozatímní ústavy, neumožnil tyto zákony vyhlásit. Některé pasáže projektů těchto zákonů však byly do tzv. recepční normy včleněny.

Prvním zákonem z formálního hlediska se však stal zákon č. 1/1918 Sb. z. a n. o vyhlášení zákonů a nařízení ze dne 2. listopadu 1918 (tzv. publikační norma)⁹. Vydání této právní normy muselo logicky předcházet právnímu vyhlášení tzv. recepční normy, i když k její účinnosti došlo již faktickým vyhlášením v denním tisku a na plakátech. K veřejnému vyhlášení nově vydaných právních předpisů byla zřízena Sběrka zákonů a nařízení československého státu.

Dalším důležitým právním předpisem se stal zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizuje 12 nejvyšších správních úřadů, později nazývaných ministerstva. V zákoně však byly pouze taxativně vyjmenovány, aniž by byly nějakým způsobem stanoveny jejich pravomoci nebo působnosti.

Zákonem č. 3/1918 Sb. z. a n. z 2. listopadu došlo ke zřízení Nejvyššího správního soudu a zákonem č. 5/1918 Sb. z. a n. z téhož dne byl zřízen Nejvyšší soud. Završením tohoto přechodného období se stalo vydání prozatímní ústavy.

⁵ Těmto členům se začalo říkat „mužové 28. října“ a jednalo se především o A. Rašína, A. Švehlu, F. Soukupa, J. Stříbrného a představitele slovenské politické reprezentace V. Šrobára.

⁶ Během prvních dvou týdnů své činnosti vydal Národní výbor 17 nových nařízení s platností zákona.

⁷ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého

⁸ GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 – 1945)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. Kapitola II. „První“ Československá republika (28. 10. 1918 – 29. 9. 1938), zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. 10. 1918 o zřízení samostatného státu československého, s. 27.

⁹ Tento zákon byl později upřesněn v prozatímní ústavě jako § 19 a v ústavě z roku 1920 jako § 49.

Bezprostřednímu přijetí prozatímní ústavy předcházelo schválení zákona č. 35/1918 Sb. z. a n., o nedotknutelnosti členů Národního shromáždění¹⁰ a zákona č. 36/1918 Sb. z. a n., o jednacím řádu Národního shromáždění¹¹, ze dne 9. listopadu 1918.

2.2 Prozatímní ústava

S přípravou ústavy se začalo krátce po vyhlášení samostatnosti, neboť bylo nutné alespoň nějakým způsobem upravit potřebné ústavně-právní otázky¹². Návrh ústavy vypracoval během několika málo dní referent ústavního výboru dr. Meissner jako více méně improvizaci, která počítala s tím, že ústava bude mít platnost jen několik týdnů, nejvýše měsíců.

Tak byl dne 13. listopadu 1918 přijat Národním shromážděním zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. o prozatímní ústavě¹³. Ústava měla celkem 21 paragrafovaných ustanovení a obsahovala nejnutnější pravidla o Národním shromáždění, prezidentu republiky a o vládě.

Ke dni 14. listopadu 1918 ukončil činnost Národní výbor, roli zákonodárského sboru převzalo Národní shromáždění a výkonná moc přešla do rukou vlády. Veškerá moc podle Prozatímní ústavy náležela jednokomorovému Národnímu shromáždění skládajícího se z 256 poslanců, které vzniklo rozšířením Národního výboru dle výsledků voleb do říšské rady v roce 1911. Prvním předsedou byl zvolen sociální demokrat F. Tomášek. Národnímu shromáždění náleželo právo nejen volit prezidenta, ale i předsedu a členy vlády, která měla mít 17 členů¹⁴. Vláda tak byla odpovědná Národnímu shromáždění, které ji mohlo vyslovit nedůvěru. Jejím jmenováním došlo na základě dohody s emigrací ke sjednocení vlády domácí a zahraniční. Do jejího čela byl Národním shromážděním jmenován vůdce státoprávní demokracie K. Kramář.

¹⁰ Zákon byl tvořen pouze 5 paragrafy, v prvním paragrafu tzv. indemnitu, neboli osobní neodpovědnost za činy úřední a v dalších také osobní nedotknutelnost za činy neúřední.

¹¹ Zákon o jednacím řádu Národního shromáždění obsahoval podrobnou úpravu jeho činnosti.

¹² Podle čeho jmenovat vládu, volit prezidenta a svolávat Národní shromáždění.

¹³ GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 – 1945)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. Kapitola II. „První“ Československá republika (28. 10. 1918 – 29. 9. 1938), zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918, o prozatímní ústavě, s. 28- 32.

¹⁴ Vládu tvořili bezpartijní reprezentanti zahr. odboje E. Beneš a M. R. Štefánik, zástupce Slováků V. Šrobár, tři národní demokraté, sociální demokraté a národní socialisté, čtyři agráři a jeden katolický lidovec.

Postavení prezidenta republiky bylo podle prozatímní ústavy poměrně slabé. Byl volen Národním shromážděním¹⁵, ale jeho pravomoci byly spíše čestné¹⁶. Prvním prezidentem republiky byl v nepřítomnosti zvolen na ustavující schůzi Národního shromáždění dne 14. listopadu 1918 Tomáš Garrigue Masaryk.

Zajímavostí je, že v prozatímní ústavě není zakotvena jedna z nejpodstatnějších ústavně-právních otázek, a to forma státního zřízení nového samostatného státu. Z textu ústavy je však možné si jednoznačně odvodit, že se jedná o republiku¹⁷.

2.3 Novelizace prozatímní ústavy

Prozatímní ústava byla novelizována dvěma zákony a to hned na jaře roku 1919. První novelizace byla provedena zákonem č. 138/1919 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1919, kdy byl zvýšen počet poslanců Národního shromáždění z 256 poslanců na 270 poslanců, Slováci touto změnou získali o 14 poslanců více. Národnostní menšiny v Národním shromáždění nebyly zastoupeny, neboť v té době odmítaly účast na budování státu.

Druhou novelou byl zákon č. 271/1919 Sb. z. a n. ze dne 23. května 1919, kde se jedná hlavně o změnu § 6, kde došlo k úpravě počtu poslanců nutných k volbě prezidenta nebo ke schválení mezinárodních smluv a to tak, že novela stanovuje, že „je třeba přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců a dvoutřetinové většiny přítomných“¹⁸. Další změnou v tomto zákoně je úprava funkcí prezidenta republiky. Byly rozšířeny jeho pravomoci a to o právo jmenovat a odvolávat vládu, být přítomen a předsedat schůzím vlády a pozvat si vládu nebo její členy k poradě. Zároveň došlo k prodloužení lhůty na veto zákona z 8 dnů na dnů 14. Byla také stanovena nová funkce náměstka prezidenta, který je volen podle stejných volebních pravidel jako prezident a který je pověřen výkonem jeho povinností v případě, že nemoc prezidenta trvá déle než měsíc. Přes uvedenou úpravu prozatímní ústavy bylo zřejmé, že její platnost je limitována a že bude zapotřebí přikročit co nejdříve k přípravě první stabilní ústavy československého státu.

¹⁵ Prezident byl volen kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou přítomných za účasti nejméně dvou třetin poslanců.

¹⁶ Zastupoval stát navenek, byl nejvyšším velitelem vojska, přijímal vyslance, vypovídal podle usnesení Národního shromáždění válku, jmenoval důstojníky, státní úředníky a soudce.

¹⁷ Např. z nadpisu oddílu ustanovení „O presidentu republiky“.

¹⁸ GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 – 1945)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. Kapitola II. „První“ Československá republika (28. 10. 1918 – 29. 9. 1938), § 6 zákona č. 271/1919 Sb. z. a n., s. 33.

3. ÚSTAVNÍ LISTINA Z ROKU 1920

3.1 Vznik a základní znaky

Práce ústavního výboru na ústavě a souvisejících zákonech začala na podzim roku 1919. Projednávání ústavní listiny v ústavním výboru Národního shromáždění bylo zahájeno projevem předsedy ústavního výboru dr. A. Meissnerem dne 8. ledna 1920.

Tvorba ústavy byla omezena na úzký okruh lidí z ústavního výboru¹⁹ bez účasti zástupců národních menšin²⁰, odborné a občanské veřejnosti. Autorem předlohy byl prof. J. Hoetzel. Politickými tvůrci pak byli zástupci největších politických stran a to vůdce agrárníků dr. A. Švehla a sociální demokrat A. Meissner.

Tvůrci ústavy při její přípravě přihlédli k ústavnímu zákonodárství rakouské monarchie, k prozatímním zákonům nového státu a k cizím předlohám, které si přizpůsobili domácím poměrům a záměrům. Preambule ústavy byla prakticky doslova převzata z ústavy americké. Americká ústava sehrála významnou roli i pokud šlo o soudnictví a oddělení mocí, francouzská předloha se uplatnila zejména v ustanoveních o organizaci parlamentu. Ústava Švýcarské konfederace inspirovala pravomoci vlády vůči hlavě státu a jejich posílení a rakouský vzor byl použit v části o občanských právech. Kromě ústavních vzorů posloužily jako prameny inspirace také mírové smlouvy (např. s Německem, Rakouskem, Maďarskem), nebo Washingtonská deklarace.

Práce na ústavě trvaly do 27. února 1920, kdy se začalo s jejím projednáváním v plénu Národního shromáždění. Po několik desítek hodin trvající rozpravě byla ústava přijata na 126. schůzi Národního shromáždění ve tři hodiny ráno jako zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. Současně s ní byl přijat jazykový zákon (zákon č. 122/1920 Sb.), zákon o složení a pravomoci senátu (zákon č. 124/1920 Sb.), zákon o volebním soudu (zákon č. 125/1920 Sb.) a zákon o župních a okresních úřadech (zákon č. 126/1920 Sb.).

Tímto tak skončila etapa rok a půl dlouhého vývoje demokratického rázu Československa, který byl teď zakotven i ústavně. Bylo ujednáno, že Ústava i zákony s ní související budou udělány tak, aby pro ty, kteří s nimi nemohou souhlasit, byly alespoň snesitelné. Žádné ustanovení Ústavy neprosazuje stát jako nacionální a ani nevyužívá své vlády k nespravedlnostem proti menšinám.

¹⁹ Ústavní výbor měl 32 členů, jejichž jediným úkolem bylo vypracování osnovy ústavy, která měla nahradit prozatímní ústavní systém tvořený recepční normou a prozatímní ústavou.

²⁰ Němci, kterých bylo v té době na našem území téměř tři milióny, samostatný československý stát neuznávali a usilovali o připojení k Rakouské republice popřípadě k Německu, čímž donutili československou vládu použít k zajištění své pravomoci nad celým historickým územím státu vojenskou sílu.

3.2 Uvozovací zákon

Samostatné ústavní listině předcházeli uvozovací zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920. Obsahoval 10 článků. První prohlašoval neplatnost zákonů odporujících ústavě a pro její změny stanovil formu ústavních zákonů. Další dva články pojednávaly o nové instituci v československém právním systému - o ústavním soudu, jehož činnost je podrobně upravena v zákoně č. 162/1920 Sb. z. a n. o ústavním soudě.

Další články uvozovacího zákona měly charakter přechodných a závěrečných opatření pro činnost dosavadního Národního shromáždění a prezidenta do doby zvolení nových ústavních orgánů. Zvláštní význam měl článek IX. uvozovacího zákona, podle kterého dnem účinnosti ústavní listiny pozbývaly platnost všechny dřívější ústavní zákony. Účinnost uvozovacího zákona i ústavní listiny nastala dnem vyhlášení, tedy dne 6. března 1920.

3.3 Členění ústavní listiny

Samostatná ústavní listina se dělí do šesti hlav, které měly celkem 134 paragrafů²¹ a to takto:

Preambule²²

Uvozovací zákon

Hlava I. Všeobecná ustanovení (§ 1 - § 5)

Hlava II. Moc zákonodárná (§ 6 - § 54)

Hlava III. Moc vládní a výkonná (§ 55 - § 93), Prezident republiky (§ 56 - § 69),

Vláda (§ 70 - § 84), Ministerstva a nižší správní úřady (§ 85 - § 90)

Hlava IV. Moc soudcovská (§ 94 - § 105)

Hlava V. Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské (§ 106 - § 127),

Rovnost (§ 106), Svoboda osobní a majetková (§ 107 - § 111),

Svoboda domovní (§ 112), Svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové (§ 113 - § 114), Právo petiční (§ 115), Tajemství listovní (§ 116),

Svoboda učení a svědomí. Svoboda projevu mínění (§ 117 - § 125),

Manželství a rodina (§ 126), Branná povinnost (§ 127)

Hlava VI. Ochrana menšin národních, náboženských a rasových (§ 128 - § 134)

²¹ GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 – 1945)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. Kapitola II. „První“ Československá republika (28. 10. 1918 – 29. 9. 1938), zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, s. 37 – 69.

²² Jednalo se o slavnostní úvod, ve kterém byly vyjádřeny základní ideové a politické principy československého státu. Preambule, ač byla součástí zákona, neměla normativní povahu.

3.4 Jazykový zákon

V šesté hlavě je v § 129 zmínka o zvláštním jazykovém zákonu²³, který tvoří součást této listiny. Tento zákon upravoval jazykové poměry na území Československa, kde za oficiální a úřední jazyk prohlašoval jazyk československý na základě koncepce jednotného československého národa. Komunikace v organizacích zřízených pro příslušníky jednotlivých národních menšin probíhala jazykem příslušné menšiny. Tímto zákonem se zároveň zrušily všechny jazykové předpisy, jež byly platné před 28. říjnem 1918.

3.5 Novelizace ústavy

V téměř dvacetiletém trvání první republiky nebyl text ústavní listiny přímo novelizován, ale byl pouze doplněn několika ústavními zákony.

Jednalo se o tyto ústavní zákony: ústavní zákon č. 234/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. 4. 1920, o zastoupení sibiřských legionářů v poslanecké sněmovně, ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. 4. 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé, ústavní zákon č. 293/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. 4. 1920, o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního (podle § 107, § 112, § 116 ústavní listiny), ústavní zákon č. 294/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. 4. 1920, o podpisování zákonů a nařízení, ústavní zákon č. 152/1926 Sb. z. a n. ze dne 1. 7. 1926, o udělení státního občanství Československa některým osobám.

Samostatnou součástí ústavního pořádku tvořily ústavní zákony, které upravovaly státní hranice. Kromě těchto ústavních zákonů bylo vydáno mnoho zákonů obyčejných, které ústavu prováděly, a bez kterých by vůbec nemohla být realizována.

²³ Je označen ve sbírce zákonů jako zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, podle § 129 ústavní listiny, jimž se stanoví zásady jazykového práva v Republice Československé.

3.6 Zhodnocení ústavní listiny

První československá ústava byla velice stabilní a z hlediska klasifikace se řadila mezi tzv. ústavy rigidní (pevné), z čehož vyplývá, že k její změně mohlo dojít pouze formou ústavního zákona. Zvážíme-li, za jaké situace a jakým způsobem vznikala²⁴, pak šlo o velice vyvážený a ucelený dokument, který plnil úlohu základního zákona země a přispěl k utvrzení demokratických základů v nově vzniklém státě.

Obsah ústavy se nijak nelišil od tradičních principů moderních demokratických ústav. To platí zejména o převzetí Montesquieuovy teorie o trojí na sobě nezávislé dělbě moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Vznikla tak soustava nejvyšších státních orgánů představovaná Národním shromážděním, vládou a prezidentem a soustavou soudních orgánů, jejichž vzájemné vztahy byly založeny na osvědčeném mechanismu „brzd a vyvažování“.

Žádná ústava není ideální a neodpovídá ideálům všech, každé demokracii tedy něco chybí či přebývá. Ani první československá ústava nebyla jiná a i v ní by se několik málo negativních aspektů dalo nalézt.

Patřilo mezi ně především nenaplnění obsahu některých ustanovení v praktickém životě. Jednalo se např. o institut referenda, kterého nebylo nikdy využito, nebo otázky spojené s autonomií Podkarpatské Rusi a jmenováním jejího sněmu či vlády. Chybou byla i sporadická činnost Ústavního soudu a jeho ustavení pouze pro první desetileté období a neosvědčila se ani konstrukce dvoukomorového zákonodárského sboru²⁵.

I přes uvedené nedostatky působila ústavní listina z roku 1920 jako základní zákon až do roku 1938. V letech 1938 – 1939 došlo k postupné likvidaci ústavního systému a ve svém důsledku i k zániku samostatného a svrchovaného Československa.

Ústavní listina z roku 1920 se stala vzorem i pro tvůrce ústavy České republiky. Srovnáme-li současnou Ústavu²⁶ s ústavní listinou z roku 1920, zjistíme, že ve své celkové koncepci Ústava ČR navazuje na ústavní listinu a v mnoha věcech se s ní přímo shoduje. Naproti tomu existuje samozřejmě celá řada rozdílů, které jsou způsobeny odlišnými podmínkami v dobách přijímání obou ústav, ale také tím, že se tvůrci novodobé Ústavy v mnohém poučili a snažili se vyhnout těm ustanovením listiny, která se v praxi příliš neosvědčila.

²⁴ Vznikala na základě kompromisu pěti nejsilnějších stran, kdy žádná strana úplně neztvrděla.

²⁵ Členové obou komor Národního shromáždění byli voleni podle zásady poměrného zastoupení a tudíž byl Senát stejně jako Poslanecká sněmovna ovlivňován politickými stranami, s tím rozdílem, že do něj tyto politické strany až na výjimky nevysílaly své experty oproštěné od politických předpokladů a nezávislé na stranické disciplíně, jenž by mohli přispět k realizaci svébytné role druhé komory.

²⁶ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

4. DOBA NESVOBODY

4.1 Mnichovská dohoda

Formálně návrh dohody předložil zástupce Itálie B. Mussolini a jednalo se o dohodu uzavřenou dne 29. září 1938 v Mnichově mezi Německem, Itálií, Francií a Anglií bez účasti zástupce Československa, která přikazovala Československu postoupit Německu značnou část svého pohraničního území. Pod nátlakem všech čtyř států, které dohodu podepsaly, bylo dosaženo vynuceného přijetí této dohody československou vládou²⁷ za účasti prezidenta Beneše dne 30. září 1938. Podepsáním dohody došlo k porušení řady mezinárodních smluv²⁸.

4.2 Druhá republika

Jednalo se o období započaté přijetím Mnichovské dohody a trvající do obsazení celého zbylého území Československa v březnu 1939.

K zásadní změně formy státu došlo v té ústavní skutečnosti, že československá republika se změnila z unitárního státu ve stát složený (federaci). K této změně došlo přijetím ústavního zákona č. 299/1938 Sb. z. a n. ze dne 22. listopadu 1938, o autonomii Slovenské země a ústavního zákona č. 328/1938 Sb. z. a n. ze dne 22. listopadu 1938, o autonomii Podkarpatské Rusi. Přijetím těchto dvou ústavních zákonů se změnil název na Česko-Slovensko.

Dne 15. prosince 1938 byl přijat ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Československé a o mimořádné moci nařizovací. Tímto zákonem se Národní shromáždění vzdalo svých základních kompetencí²⁹, čímž byli prezident a vláda vybaveni zvláštním oprávněním zasahovat do ústavy republiky a zákonodárstva formou prezidentských dekretů³⁰ nebo formou nařízení vlády³¹, k jehož platnosti se vyžadoval spolupodpis prezidenta republiky.

²⁷ Změna hranic byla možná jen na základě ústavního zákona. Mezinárodní smlouvu, kterou se mění státní území, měl sjednávat prezident republiky a je k ní zapotřebí souhlasu Národního shromáždění, které nebylo svoláno.

²⁸ Především Pařížský pakt z roku 1928, Pakt společnosti národů a smlouva rozhodčí z roku 1925 mezi Německem a Československem.

²⁹ Především kompetencí ústavodárných a zákonodárných.

³⁰ Dekret byl formou ústavního či obyčejného zákona, k jehož změně bylo potřeba též ústavního nebo obyčejného zákona. Dekrety byly vydávány v období od 21. 7. 1940 do 27. 10. 1945.

³¹ Toto zmocnění bylo vydáno pro dobu dvou let, u prezidenta počínaje dnem 18. 12. 1938 a u vlády ode dne 17. 12. 1938.

Parlament tím přestal formálně i prakticky reprezentovat voliče, díky čemuž došlo k přechodu na autoritativním režim a tím i k zániku parlamentní demokracie v českých zemích.

Protizákonný vývoj této doby potvrdilo i protiústavní Opatření Stálého výboru NS ze dne 27. října 1938 (pod č. 253/1938), o zániku mandátů členů Národního shromáždění.

Dne 15. března 1939 pod nátlakem německých představitelů podepsali prezident E. Hácha spolu s ministrem zahraničí F. Chvalovským dokument, v němž „v zájmu klidu, pořádku a míru a k dosažení konečného uklidnění vkládá osud českého národa a země s plnou důvěrou do rukou vůdce Německé říše“.

Tímto dnem bylo území Čech a Moravy obsazeno okupačními jednotkami a Česko-Slovenská republika přestala existovat.

4.3 Protektorát Čechy a Morava

Dne 16. března 1939 vydal A. Hitler Výnos Vůdce a Říšského kancléře uveřejněný pod č. 75/1939 Sb. z. a n. o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, čímž byl potvrzen faktický zánik československého státu a na našem území byla nastolena kolonialistická forma diktatury. Výnos po své formální stránce sice zaručoval protektorátu autonomii, její výkon však podléhal politickým, hospodářským a vojenským potřebám říše.

Došlo k zániku politických stran, místo kterých vzniklo Národní souručenství zpočátku chápáné spíše jako organizace „všenárodní opoziční jednoty“.

Dekretem prezidenta E. Háchy bylo dne 21. 3. 1939 rozpuštěno Národní shromáždění. Představiteli protektorátní správy se tak stali státní prezident, jako nejvyšší orgán protektorátu a protektorátní vláda³², jenž byla formálně v čele výkonné moci. Vedle této protektorátní správy byla na území protektorátu zřízena německá okupační správa, v jejímž čele stál zastupující říšský protektor³³.

Nařízením říšského protektora ze dne 12. prosince 1940 bylo vládě po uplynutí dvouletého zmocnění toto prodlouženo o další dva roky.

V lednu 1942 byla provedena reorganizace vlády, znamenající prakticky její likvidaci a nová vláda byla ustavena podle německého vzoru.

Postupem času přecházely veškeré výkonné pravomoci německé okupační správy z říšského protektora na novou instituci, kterou bylo Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu v čele se státním ministrem, jímž se stal K. H. Frank.

Německé soudnictví v oblasti trestního práva mělo neomezené pravomoci, které spočívaly v nemožnosti se odvolat a tresty za rozsudky byly vykonávány ihned.

Na ústavní vývoj měl v této době velice významný vliv protiněmecký odboj, vyvíjející se ve formě zahraničního a domácího odboje. Domácí odboj, který probíhal v ilegalitě, vznikl díky odmítavému postoji k národnímu tlaku, policejnímu teroru a hospodářskému rozvratu a vyvrcholil Pražským květnovým povstáním.

³² Členové vlády museli být do funkce schváleni říšským protektorem a každé její rozhodnutí mohlo být zrušeno či vynuceno s odvoláním na říšské zákony či zájmy.

³³ Říšský protektor byl nejvyšším zástupcem Vůdce a řídil všechny říšské orgány na území protektorátu. U nás jím byl R. Heydrich.

4.4 Slovensko

Vyhlášením slovenské autonomie započala první fáze pro úplné osamostatnění Slovenska. V politice sehrála významnou roli Hlinkova Slovenská ľudová strana, jejíž radikální křídlo bylo podporováno nacisty a která usilovala o rozbití Česko – Slovenské republiky. Pod vysokým vlivem HSĽS docházelo k vyhrocování slovenského nacionalismu a k upevňování totalitního charakteru slovenského autonomistického režimu.

Tento stav vyvrcholil volbami do Slovenského sněmu konanými v prosinci 1938, kdy pro kandidátku HSĽS hlasovalo téměř 98 % voličů³⁴. Tyto volby byly v dějinách Československa označeny jako první volby na totalitní způsob.

Poslední obranou pražské vlády proti osamostatnění Slovenska byla v březnu 1939 snaha o nastolení vojenského režimu na území Slovenska, což však nemělo téměř žádný význam, neboť v té době již na Slovensku jednali němečtí emisari³⁵ o přípravě odtržení od českých zemí.

Po schůzce s A. Hitlerem, konané v Berlíně dne 13. března 1939, nechal následující den předseda autonomní slovenské vlády J. Tiso svolat Slovenský sněm, který zákonem č. 1/1939 Sl. vyhlásil samostatnost slovenského státu, ačkoliv neměl k provedení takovéto ústavní změny zmocnění. Tímto zákonem se slovenský sněm prohlásil za zákonodárný orgán.

V březnu 1939 byla sjednána s Německem Smlouva o ochraně Slovenska, podle které převzala německá říše ochranu nad nezávislostí Slovenska.

Jedním z důležitých zákonů této doby byl úst. zákon č. 185/1939 Sl. ze dne 21. 7. 1939, Ústava Slovenského státu, která zakotvila nejvyšší státní orgány, jimiž byly sněm, prezident, vláda a státní rada.

Důležitým mezníkem v dalším ústavním vývoji Slovenska byl v prosinci 1943 vznik Slovenské národní rady, představující orgán reprezentující různé odbojové směry a strany, jejíž činnost byla legalizována dne 1. 9. 1944.

Dále pak měl podstatný vliv postup osvobozenecých armád, vyvolávající domácí odboj, který v srpnu 1944 vyvrcholil otevřeným bojem proti Němcům, který se dne 29. 8. 1944 změnil v celonárodní povstání.

³⁴ Volby však byly zmanipulovány, neboť existovala pouze jediná kandidátka, a to kandidátka koalice HSĽS – Strany slovenské národní jednoty, ve které byla vedle HSĽS většina tehdejších slovenských stran.

³⁵ Emisar byl vyslanec s určitým posláním, zpravidla tajným.

4.5 Prozatímní státní zřízení

Výrazný vliv na odbojovou činnost ve formě domácího či zahraničního odboje měly zkušenosti z odbojové činnosti první světové války. Již v období druhé republiky došlo k první vlně odchodů do exilu a emigrace, kdy zemi tehdy opustili někteří významní představitelé demokratického politického života. Jednou z důležitých osobností zahraničního odboje byl dr. Beneš, který po své abdikaci odešel do exilu v první vlně a okolo jehož osoby bylo prozatímní státní zřízení ČSR srovnáno.

Koncem roku 1939 vznikl v Paříži Národní výbor Československý, který byl jen provizorním orgánem a kolem kterého se však později začali formovat další zástupci politických reprezentací, soustředěných v tzv. Česko-slovenské národní radě. Tento výbor nejprve uznala v listopadu 1939 Francie a v prosinci téhož roku i Velká Británie.

Druhé centrum zahraničního odboje bylo ustaveno komunistickou stranou v Moskvě v jehož čele stál K. Gottwald.

Prozatímní státní zřízení ČSR bylo postupem času uznáno i mezinárodně a představovali ho prezident, Státní rada³⁶ a vláda.

Dne 22. 7. 1940 byla v exilu prezidentem Benešem jmenována prozatímní československá vláda tvořená 12-ti ministry a státními tajemníky české i slovenské národnosti, jejímž předsedou byl Mgr. J. Šrámek a kterou Velká Británie uznala.

V červenci 1941 došlo v Londýně k uzavření dohody³⁷ mezi ČSR a SSSR o vzájemné pomoci ve válce s Německem a tím i k uznání Československé zahraniční vlády ze strany Sovětského svazu. Československá republika se tak stala plnoprávným členem protifašistické koalice, k jejímuž stvrzení došlo podepsáním Washingtonské deklarace³⁸ dne 1. ledna 1942.

Následkem těchto událostí došlo k anulaci Mnichovské dohody ze strany Anglie a Francie, jenž se tímto aktem zřekly závazků, které jim z této smlouvy plynuly.

Dne 12. 12. 1943 byla uzavřena česko – sovětská smlouva, kterou se prezident Beneš snažil upevnit vztahy se SSSR a díky které mělo dojít k budoucímu zabezpečení ČSR proti možnému novému útoku ze strany Německa. Smlouva obsahovala též ustanovení, v nichž se hovořilo o vzájemném nevměšování se do vnitřních záležitostí, což však budoucímu působení komunismu v Československé republice nezabránilo.

³⁶ Státní rada byla se svými čtyřiceti členy poradním sborem prezidenta republiky a pomocným a kontrolním orgánem v rámci prozatímního státního zřízení.

³⁷ Touto dohodou dala sovětská vláda souhlas k vytváření samostatných vojenských jednotek z řad československých občanů na sovětském území.

³⁸ Deklaraci podepsalo 26 států.

Období prozatímního zřízení bylo ukončeno dne 4. 4. 1944, kdy byla v Košicích jmenována první vláda Národní fronty Čechů a Slováků.

Celé prozatímní státní zřízení stálo na prezidentských dekretech³⁹, kterých vydal prezident E. Beneš 44, z nichž 10 bylo dekretů ústavních, později publikovaných v exilovém Úředním věstníku československém.

Z hlediska koncepce právní kontinuity byl nejdůležitější úst. dekret č. 2/1940 Úř. věst. čsl. ze dne 15. 10. 1940 o prozatímním výkonu moci zákonodárné, který řešil problémy vyplývající z nemožnosti svolat Národní shromáždění, a to v § 1 a § 2, kdy byla stanovena nezbytnost výkonu zákonodárné činnosti prezidentem republiky ve formě již zmiňovaných dekretů.

Mezi další nejdůležitější Benešovy dekrety patří:

ústavní dekret č. 1/1940 Úř. věst. čsl. ze dne 21. 7. 1940 o ustavení Státní rady jako poradního sboru Prozatímního státního zřízení ČSR (změněný ústavními dekrety z 24. 11. 1941 a z 27. 10. 1942),

ústavní dekret č. 10/1944 Úř. věst. čsl. z 3. 8. 1944 o dočasné správě osvobozeného území republiky Československé,

ústavní dekret č. 11/1944 Úř. věst. čsl. ze dne 3. 8. 1944 o obnovení právního pořádku (vyhlášen pod č. 30/1945 Sb.),

ústavní dekret č. 18/1944 Úř. věst. čsl. ze dne 4. 12. 1944 o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění (vyhlášen pod č. 43/1945 Sb.),

dekret č. 6/1945 Úř. věst. čsl. z 1. 2. 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech,

dekret č. 2/1945 Úř. věst. čsl. z 1. 2. 1945 o mimořádných opatřeních pro zajištění hospodářského života na osvobozeném území,

ústavní dekret č. 3/1945 Úř. věst. čsl. z 22. 2. 1945 o výkonu moci zákonodárné v přechodném období (vyhlášen pod č. 21/1945 Sb.),

dekret č. 11/1945 Úř. věst. čsl. z 5. 3. 1945, kterým se určuje postavení Správy spojených národů pro okamžitou pomoc a právní obnovu (vyhlášen pod č. 149/1945 Sb.),

ústavní dekret č. 33/1945 Sb. ze dne 2. 8. 1945, o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské.

³⁹ Prezidentské dekrety nebyly zakotveny v žádném článku ústavní listiny z roku 1920, avšak byly mimořádnými pravomocemi prezidenta republiky v období ústavní nouze.

4.6 Konec nesvobody

První konference po porážce Německa se konala od 17. 7. – 2. 8. 1945 v Cäcilienhof u Postupimi s přímou účastí tří velmocí (USA, Anglie, SSSR) a řešila se během ní otázka budoucnosti Německa. Mezi body, které byly na této konferenci projednávány, byla např. otázka okupace Německa a otázka válečných zločinců. Konference rozhodla též o odsunu německého obyvatelstva z ČSR, Polska a Maďarska a o vysídlení německého obyvatelstva.

Dne 25. 10. 1945 byl vydán dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. před Ústavním soudem ČR, který měl název „O konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy“, který upravoval, za jakých podmínek měl být bez možnosti náhrady konfiskován majetek nepřátelských osob ve prospěch Československé republiky.

5. OBDOBÍ 1945 – 1948

Období započalo 5. dubnem 1945, tedy prvním dnem po ukončení prozatímního státního zřízení, a bylo ukončeno přijetím další československé ústavy v květnu 1948.

Zpočátku byla snaha o takové uspořádání Československa, jež by bylo shodné s uspořádáním před Mnichovskou dohodou, ale vzhledem k výrazným změnám, které přinesla především změněná konstelace politických sil⁴⁰, došlo k faktické přeměně ústavního systému první republiky.

Platnost Ústavy z roku 1920 byla obnovena a postupem času docházelo k doplňování a změnám textu ústavními dekrety prezidenta republiky, ústavními zákony dvou zákonodárných sborů a nařízeními Slovenské národní rady.

5.1 Obnovení ústavního pořádku

Významným dekretem, který zakotvoval do československého právního řádu ústavní i jiné právní předpisy vydané do 29. 9. 1938, byl ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl. ze dne 3. 8. 1944, o obnovení právního pořádku.

V období od 30. 9. 1938 do 4. 5. 1945 byly vydávány dva druhy právních předpisů, a to domácí právní předpisy, které byly z právního řádu vyloučeny a předpisy prozatímního státního zřízení, které bylo nutné po osvobození Československa ratifikovat.⁴¹ K tomuto došlo ústavním dekretem prezidenta republiky č. 22/1945 Sb. ze dne 23. 6. 1945, o vyhlášení právních předpisů vydaných mimo území Republiky Československé.

Podstatný zvrat v československém ústavním vývoji přineslo nařízení Slovenské národní rady č. 1/1944 Zb. N. SNR ze dne 1. 9. 1944, o vykonávání zákonodárné, vládní a výkonné moci. Tímto se Slovenská národní rada postavila proti návratu k ústavnímu systému před Mnichovskou dohodou a vyhlásila jím svou samostatnost výkonů zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku, čímž zcela vyloučila zákonodárnou moc prezidenta republiky, založenou v ústavním dekretu č. 2 z roku 1940.

Toto usnesení schválila Slovenská národní rada dne 2. 3. 1945 v Košicích, s výčtem dalších požadavků na prezidenta a československou „ústřední“ vládu.

⁴⁰ Nejvyšší státní orgány byly doplněny slovenskými mocenskými orgány.

⁴¹ Dodatečně schválit a vyhlásit zákonodárným sborem.

Vlivem ústavních změn iniciovaných ze strany Slovenska nemohlo dojít k uplatnění ústavního dekretu prezidenta republiky č. 10/1944 Úř. věst. čs. ze dne 3. 8. 1944, o dočasné správě osvobozeného území Republiky Československé a to ani na území Podkarpatské Rusi.

Díky těmto ústavním změnám vznikl v rámci Československa ústavní dualismus a vyhláškou ministra vnitra č. 30/1945 Sb. ze dne 27. 7. 1945, došlo k dočasnému omezení platnosti ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. Věst. Čsl., o obnovení právního pořádku, na zemi Českou a zemi Moravskoslezskou⁴².

Vyhláška i ústavní dekret byly následně schváleny zákonem č. 12/1946 Sb. ze dne 19. 12. 1946, jímž se schvalují, doplňují a mění předpisy o obnovení právního pořádku.

Vlivem komplikace vzniklé při neústavním schválení vyhlášky ministra vnitra došlo k přijetí ústavního zákona č. 57/1946 Sb. ze dne 28. 3. 1946, kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky.

Dne 4. 4. 1945 ukončila svou činnost vláda v Londýně a téhož dne byla v Košicích jmenována vláda nová, tzv. Vláda Národní fronty Čechů a Slováků. Ustavení nové vlády předcházela ústavní dekret č. 1/1945 Sb. ze dne 2. 4. 1945, o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné.

Dnem 27. října 1945 ukončil prezident svou zákonodárnou pravomoc, kterou od 28. 10. 1945 zahájením své činnosti převzalo Prozatímní národní shromáždění, jež se po zvolení nepřímými volbami stalo prvním poválečným parlamentem.

Po ukončení činnosti Prozatímního národního shromáždění převzalo zákonodárnou pravomoc v květnu 1946 přímými volbami zvolené Ústavodárné národní shromáždění, fungující coby jednokomorový parlament⁴³.

Ústavním dekretem prezidenta republiky č. 18/1944 Úř. věst. čs. ze dne 4. 12. 1944, o národních výborech a prozatímním národním shromáždění, byly na základě voleb ustaveny národní výbory jako nové prozatímní orgány veřejné správy.

⁴² Tento krok byl protiústavní, neboť vyhláškou (běžným zákonem) nemohl být měněn ústavní dekret (ústavní norma).

⁴³ Základním úkolem tohoto parlamentu bylo připravit a vypracovat během dvou let novou československou ústavu.

5.2 Košický vládní program

Jednalo se o dohodu vypracovanou v březnu 1945 v Moskvě a uzavřenou 5. 4. 1945 v Košicích, na které se dohodly tři strany – zástupci londýnské vlády, moskevského vedení a Slovenské národní rady. Byla programovým dokumentem nově jmenované vlády o 16-ti kapitolách a řešila řadu závazných otázek v oblasti mocenské, sociálně-ekonomické i zahraniční politiky.

V programu došlo k jednoznačné formulaci českých a slovenských národních zájmů, dále program sliboval provedení řady sociálních a socializačních opatření (pozemková reforma, znárodnění majetku) a prohlašoval osvobozené Československo jako stát dvou rovnoprávných národů – Čechů a Slováků. Jeho další články upravovaly například způsob potrestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů.

Zastoupení politických stran ve vládě, jenž košický vládní program vyhlašovala, bylo paritní. Tento stav zvýhodňoval komunisty, jelikož ti měli díky organizační samostatnosti Komunistické strany Slovenska zastoupení zdvojené.

Zákonodárny sbor prozatím ustaven nebyl, a proto i nadále zůstávala zákonodárná moc v rukou prezidenta, který mohl vydávat dekrety, avšak pouze na návrh a za spolupodpisu vlády a s tím, že je musí Národní shromáždění po svém ustavení schválit.

Dekrety prezidenta republiky řešily mnoho důležitých věcí: týkaly se vojenských a ústavních změn, státního občanství, systému státní správy, ale i změn ve vlastnických vztazích.

5.3 Pražské dohody

Jednalo se celkem o tři dohody přijaté v období od června 1945 až do června 1946, ve kterých byly řešeny vztahy mezi českými a slovenskými orgány v otázce zákonodárné, výkonné a vládní moci.

První Pražská dohoda byla sjednána dne 2. 6. 1945 mezi vládou ČSR a předsednictvem SNR. Dohodou byla potvrzena Slovenská národní rada jako ústřední orgán státní moci na území Slovenska. V dalším svém bodu vymezila společné řešení celostátní hospodářské, sociálně-kulturní a administrativně-politické věci.

Druhá Pražská dohoda⁴⁴ byla sjednána mezi vládou ČSR a SNR dne 11. 4. 1946 a řešila vzájemný soulad necelostátní zákonodárné a nařizovací činnosti, plánování statistiky, jmenování soudců a vyšších státních úředníků, udělování milosti a vyznamenání cizinců prezidentem.

Třetí Pražská dohoda byla sjednána mezi politickými stranami sdruženými v Národní frontě dne 24. 6. 1946 a oddělila výkonnou moc Sboru pověřenců od normativní pravomoci SNR a stanovila odpovědnost pověřenců i celého sboru jednotlivým ministrům a vládě.

⁴⁴ GRÓNSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 – 1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. Kapitola IV. Období rozhodování o poválečném politickém a ústavním vývoji Republiky (4. 5. 1945 – 9. 5. 1948), oddíl B. Období do Prozatímního národního shromáždění k Ústavě 9. května (28. 10. 1945 - 9. 5. 1948), Protokol o jednání vlády Československé republiky a Slovenské národní rady ze dne 11. 4. 1946 (Druhá pražská dohoda) a Dodatek k protokolu, s. 132 – 135.

6. ÚSTAVA 9. KVĚTNA Z ROKU 1948

6.1 Vznik a základní znaky

Jedny z nejdůležitějších událostí započatých na základě politických dohod z dubna 1945, jenž podstatně ovlivnily téměř na čtyři desetiletí ústavní vývoj v Československu, byly události z února 1948, kdy došlo v Československé republice k převzetí moci komunistickou stranou. Únorové události se uskutečnily kombinací ústavních i neústavních metod⁴⁵.

Práce na ústavě započala před únorovými událostmi roku 1948 a příprava návrhu textu byla svěřena za tímto účelem a na základě zákona č. 197/1948 Sb., nově utvořenému ústavnímu orgánu, ústavnímu výboru⁴⁶. Předsedou výboru byl zvolen O. John (soc. demokracie) a generálním zpravodajem V. Procházka (KSC), který zpracovával pro ústavní výbor návrhy předkládané politickými stranami.

Ústavnímu výboru byly předloženy celkem tři koncepce nových ústav. První a druhá koncepce měly totožný základ, který vycházel z Ústavy z roku 1920, doplněný změnami zpracovanými sborem expertů a byl předložen Československou stranou národně socialistickou a Československou stranou lidovou. Třetí koncept byl vypracován KSC na základě úplně nové ústavy v souladu s Budovatelským programem vlády a podle pokynů K. Gottwalda. Tento návrh se v podstatě ztotožňoval s Ústavou 9. května. Definitivní text ústavy z větší části navazoval na ústavní listinu z roku 1920, doplněnou o instituce a instituty⁴⁷ nově ustavené následkem politických změn po roce 1945, a z menší části byl inspirován sovětskou ústavou z roku 1936.

Před schválením ústavy došlo k přijetí ústavního zákona č. 74/1948 Sb. ze dne 16. 4. 1948, jímž se na přechodnou dobu, tj. do účinnosti nové ústavy upravuje volba a pravomoc Národního shromáždění a činnosti ústavodárného shromáždění. Tento zákon měl působit jako pojistka při nesouhlasu prezidenta s podpisem ústavy, k čemuž také následně došlo a prezident dr. E. Beneš se dne 2. 6. 1948 vzdal své funkce. Po abdikaci E. Beneše⁴⁸ převzala do zvolení nového prezidenta veškeré jeho pravomoci vláda.

⁴⁵ Mezi neústavní metody patřilo zejména založení Lidových milicí, ustavení tzv. Akčních výborů Národní fronty a zatýkání čelních odpůrců nového režimu bez právních podkladů.

⁴⁶ Ústavní výbor se skládal z 36 členů z řad poslanců všech politických stran podle poměrného zastoupení.

⁴⁷ Novými institucemi byly slovenské orgány (SNR a Sbor pověřenců) a národní výbory; nově bylo zakotveno omezení soukromého vlastnictví a dále došlo k doplnění tradičních liberálních práv o ústavní práva sociální, ekonomická a kulturní.

⁴⁸ Prezident Beneš odmítl Ústavu 9. května podepsat a po jeho abdikaci jí podepsal nově zvolený prezident K. Gottwald.

Dne 9. května 1948 ústavodárné Národní shromáždění jednomyslně schválilo Ústavu Československé republiky („Ústava 9. května“) jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb.⁴⁹.

6.2 Členění ústavy

Ústavní listina se skládala z preambule a 12-ti základních článků zakotvujících základní ústavní instituty, jenž jsou dále podrobněji rozebrány v další části ústavy, kterou tvoří 10 kapitol o 178 paragrafech.

Jednotlivé kapitoly byly v ústavní listině uspořádány následovně: 1. Základní práva a povinnosti občanů (§ 1 - § 38), 2. Národní shromáždění (§ 39 - § 66), 3. President republiky (§ 67 - § 79), 4. Vláda (§ 80 - § 92), 5. Slovenské národní orgány (§ 93 - § 122), 6. Národní výbory (§ 123 - § 133), 7. Soudy (§ 134 - § 145), 8. Hospodářské zřízení (§ 146 - § 164), 9. Obecná ustanovení (§ 165 - § 169), 10. Ustanovení závěrečná a přechodná (§ 170 - § 178).

6.3 Novelizace ústavy

V období platnosti ústavy, která končí dnem 11. 7. 1960, došlo k její změně a doplnění celkem sedmi ústavními zákony.

Jednalo se o tyto ústavní zákony: ústavní zákon č. 47/1950 Sb. ze dne 18. 5. 1950, o úpravách v organizaci veřejné správy; ústavní zákon č. 64/1952 Sb. ze dne 30. 10. 1952, o soudech a prokuratuře; ústavní zákon č. 81/1953 Sb. ze dne 16. 9. 1953, o řízení národních výborů vládou; ústavní zákon č. 12/1954 Sb. ze dne 3. 3. 1954, o národních výborech; ústavní zákon č. 26/1954 Sb. ze dne 26. 5. 1954, o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady; ústavní zákon č. 33/1956 Sb. ze dne 31. 7. 1956, o slovenských národních orgánech; ústavní zákon č. 35/1960 Sb. ze dne 9. 4. 1960, o změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady. Mezi další zákony, kterými si KSČ posílila svou despotickou úlohu a jenž nebyly v souladu s platnou ústavou patřily zákony zesilující trestní represí⁵⁰.

⁴⁹ GRÓNSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 – 1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. Kapitola V. Období platnosti Ústavy 9. května (9. 5. 1948 – 11. 7. 1960), Ústava Československé republiky („Ústava 9. května“) – ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948, s. 242 – 283.

⁵⁰ Byly to dva zákony ze dne 6. 10. 1948 na ochranu lidově-demokratické republiky č. 231/1948 Sb., zákon o státním soudu č. 232/1948 Sb. a zákon o táborech nucených prací č. 247/1948 Sb. ze dne 25. 10. 1948.

6.4 Zhodnocení ústavní listiny

Na začátku této kapitoly bylo uvedeno, že po únorových událostech roku 1948 došlo k faktickému převzetí moci Komunistickou stranou Československa. Tato událost měla fatální dopad na v té době připravovanou ústavní listinu, ať už z hlediska návrhu textu ústavy s následným vykonstruovaným procesem schvalování⁵¹, až po vlastní „dodržování“ ústavního pořádku zakotveného v ústavě.

Ústava byla založena na původních institutech parlamentní demokracie, doplněných o nové slovenské orgány, dále vymezovala národní výbory jako nové instituce a upravovala nový charakter plánovaného národního hospodářství. Základní práva a svobody jedince doplnila o práva sociální, a nově zde byly řešeny otázky státního, družstevního a osobního vlastnictví s omezením vlastnictví soukromého. Na základě tohoto vymezení byla ústava shledávána z formálního hlediska jako demokratická s ideou tzv. lidově- demokratického státního zřízení.

Ústavnost však většinou dodržována nebyla a to především v otázce základních lidských a občanských práv. Vinou častých odkazů na zákony bez další ústavní limitace docházelo k jejich snadnému obcházení. K negativnímu pocitu přispělo nezakotvení instituce ústavního soudu do ústavní listiny, jenž mělo za následek slabou kontrolu ústavnosti. K dalšímu porušování ústavnosti docházelo tím, že ústava sice rozdělila pravomoci a působnosti ústavních orgánů na základě zásad parlamentarismu, ale k dodržování tohoto však ze strany mocenského centra KSČ nedocházelo a komunistická strana tak působila „nad státem“ mimo ústavní strukturu⁵².

Ústava 9. května a její uskutečňování bylo velice ovlivněno výsostným postavením a politikou KSČ za sílicího tlaku ze strany SSSR. Kvůli těmto politickým skutečnostem docházelo k rozporu mezi ústavním textem a skutečným dodržováním zákonů a právních norem ve společnosti, což mělo za následek převážně negativní pohled širší veřejnosti na tuto ústavní listinu.

⁵¹ Před vlastním schválením ústavy došlo k přijetí výše zmiňovaného zákona č. 74/1948 Sb., který byl jednou z pojistek komunistické strany při schvalovacích procesech.

⁵² KSČ zneužívala své mocenské postavení, i když Ústava 9. května ve svém obsahu její vedoucí úlohu nezakotvovala.

7. ÚSTAVA ČSSR Z ROKU 1960

7.1 Příprava a přijetí Ústavy 1960

K přijetí ústavy vedly čistě politické a ideologické důvody prestižní povahy, které byly ve vysoké míře ovlivněny vizemi vyhlášenými na XXI. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1959 v Moskvě⁵³ a již konkrétními plány vycházejícími z vizí, vytyčených na XXII. sjezdu KSSS v roce 1961.

Příprava návrhu ústavy byla svěřena ideologickému oddělení sekretariátu Ústředního výboru Komunistické strany Československa a na rozdíl od Ústavy 9. května už nový návrh plně vycházel ze sovětské ústavněprávní teorie a terminologie.

V dubnu 1960 byla na dvoudenním plenárním zasedání UV KSČ představena první varianta ústavy. K tomuto „Návrhu ústavy Československé republiky“ byla zahájena tzv. všenárodní diskuse.

Na dalším plenárním zasedání UV KSČ ve dnech 5. – 7. 7. 1960 byl návrh ústavy, již se vsuvkou „socialistické“ do názvu republiky, schválen, a už čtyři dny nato dne 11. 7. 1960 ji schválilo jednomyslně Národní shromáždění jako ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky⁵⁴. Ústava nabyla účinnosti dnem schválení.

7.2 Struktura ústavy

Ústava již neobsahovala základní články a po rozsáhlém úvodním prohlášení⁵⁵ byla rozčleněna do devíti hlav o 112 člancích.

Jednotlivé hlavy byly v ústavní listině rozčleněny tímto způsobem: Hlava první, Společenské zřízení (čl. 1 – 18), Hlava druhá, Práva a povinnosti občanů (čl. 19 – 38), Hlava třetí, Národní shromáždění (čl. 39 – 60), Hlava čtvrtá, Prezident republiky (čl. 61 – 65), Hlava pátá, Vláda (čl. 66 – 72), Hlava šestá, Slovenská národní rada (čl. 73 – 85), Hlava sedmá, Národní výbory (čl. 86 – 96), Hlava osmá, Soudy a prokuratura (čl. 97 – 106), Hlava devátá, Ustanovení obecná a závěrečná (čl. 107 – 112).

⁵³ Podle těchto vizí, jejichž autorem byl N. S. Chruščov (první tajemník UV KSSS), měl Sovětský svaz v historicky nejkratší době dosáhnout a předstihnout nejnávýspěšnější kapitalistické země.

⁵⁴ GRÓNSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 – 1968)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. Kapitola VI. Období platnosti ústavy z roku 1960 do vzniku Československé federace (11. 7. 1960 – 26. 10. 1968), Ústava Československé socialistické republiky – ústavní zákon č. 100/1960 Sb. ze dne 11. 7. 1960, s. 401 – 431.

⁵⁵ Úvodní prohlášení se skládalo ze třech článků, ve kterých bylo politicky a ideologicky deklarováno vybudování základů socialismu, internacionalismu a rozvíjení socialistické státnosti.

7.3 Novelizace Ústavy ČSSR do roku 1968

V období od platnosti Ústavy z roku 1960 až do roku 1968 bylo schváleno celkem sedm zásahů do ústavního řádu.

Pět ústavních zákonů se vztahovalo k volbám a jejich platnost byla ukončena volebním obdobím a datem nových voleb. Jednalo se o: ústavní zákon č. 75/1963 Sb. ze dne 25. 9. 1963, o skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů; ústavní zákon č. 16/1964 Sb. ze dne 31. 1. 1964, o skončení volebního období Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů; ústavní zákon č. 112/1967 Sb. ze dne 30. 11. 1967, o skončení volebního období Národního shromáždění, Slovenské národní rady, Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů; ústavní zákon č. 83/1968 Sb. ze dne 26. 6. 1968, o skončení volebního období národních výborů, Národního shromáždění a Slovenské národní rady; a ústavní zákon č. 81/1968 Sb. ze dne 25. 6. 1968, jímž se přechodně upravují některé otázky volby soudců.

Ústavní změny, respektive doplnění ústavy týkající se článku 91 ústavy⁵⁶, byly provedeny ústavním zákonem č. 110/1967 Sb. ze dne 30. 11. 1967, o národních výborech působících v hlavním městě Praze, a ústavním zákonem č. 28/1967 Sb. ze dne 27. 2. 1967, o doplnění článku 91 ústavy.

⁵⁶ Článek 91 zní: „Národní výbory jsou krajské, okresní a v obcích městské nebo místní. V Praze je Národní výbor hlavního města Prahy, v městských obvodech Prahy a některých dalších měst jsou obvodní národní výbory.“

7.4 Zhodnocení ústavní listiny

Podstatný vliv na Ústavu z roku 1960 měly plány a vize přednesené na dvou sjezdech Komunistické strany Sovětského svazu uskutečněné v roce 1959 a 1961 v Moskvě. Tyto představy v Československu výrazně ovlivnily postoj a smýšlení tehdejšího prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky A. Novotného a převážnou část stranického vedení KSČ, kteří se na tvorbě ústavy podíleli.

V ústavě můžeme nalézt řadu nových ustanovení, ale vesměs negativní povahy. Posílení pravomocí komunistické strany znamenal článek 4, kdy si narozdíl od Ústavy 9. května KSČ již ústavně zakotvila vedoucí úlohu ve společnosti i ve státě⁵⁷. K úplné degradaci demokratických základů ve vztahu k občanovi došlo ve strohém zakotvení politických práv a osobních svobod⁵⁸ a naprosté ignoraci základních principů postavení člověka a občana ve společnosti a státě⁵⁹. Výrazně došlo k omezení rozhodovacích pravomocí slovenských národních orgánů v otázkách řízení státu. Sbor pověřenců, který byl výkonným orgánem státní moci na Slovensku, ústava zrušila úplně.

Mezi další podstatné změny ovlivněné politikou SSSR byla změna názvu státu na Československou socialistickou republiku a nemalá změna se týkala i jednoho ze státních symbolů a to státního znaku⁶⁰.

Ústava 1960 byla především chápána jako politický dokument a na rozdíl od Ústavy 9. května byla obsahově i formálně na nižší úrovni a ve své větší části vycházela z Ústavy Sovětského svazu. KSČ si „svou“ Ústavou 1960 upevnila své mocenské postavení, což v důsledku znamenalo degradaci ústavnosti, čímž došlo k rozkolu mezi ústavním textem, politickou a sociální realitou.

⁵⁷ Tento článek však byl ve zřejmém rozporu s článkem 2 ústavy, podle něhož „veškerá moc v ČSSR náleží pracujícímu lidu“.

⁵⁸ Ústavní text obsahoval pouhých pět článků.

⁵⁹ Ústava nezakotvovala právo každého na ochranu před zasahováním do jeho soukromého života, před shromažďováním a zveřejňováním údajů o jeho osobě a právo na svobodný pohyb a pobyt.

⁶⁰ Na hrud' upraveného českého lva byl umístěn údajný symbol partyzánské slovenské tradice a současně byla koruna na hlavě lva nahrazena pěticípou rudou hvězdou a to vše bylo zasazeno do štítu ve tvaru husitské pazezi.

8. ČESKOSLOVENSKÁ FEDERACE

Dne 5. ledna 1968 došlo k výměně prvního tajemníka UV KSČ - stávajícího A. Novotného ve funkci nahradil jeden z členů reformního proudu v Komunistické straně Alexander Dubček. Výměna znamenala zahájení tzv. „obrodného procesu“, známého pod názvem „Pražské jaro“, který měl nastolit jinou formu socialismu, tzv. „demokratický socialismus“ neboli „socialismus s lidskou tvář“.

Zastánci těchto reforem nepomýšleli na likvidaci podstaty socialistického zřízení, ale byrokraticko-totalitní model socialismu převzatý ze sovětského prostředí chtěli nahradit demokratičtějším, sociálnějším a ekonomičtějším modelem.

Tento nový model měl prosazovat řadu mzdových a sociálních požadavků, žádal změnu role nekomunistických politických stran (myšlenka obnovení politické plurality), dále pak demokratizaci uvnitř KSČ, sliboval zajištění politických a občanských svobod a v neposlední řadě se pokusil o duchovní obrodu české a slovenské společnosti.

V dubnu 1968 vyjádřil tyto cíle, formy i hranice reformy Akční program KSČ⁶¹, jenž se však velice odlišoval od původních návrhů reformního proudu komunistické strany.

Tyto události byly impulsem pro slovenskou politickou reprezentaci, jenž přišla s koncepcí federalizace Československa. A tak byl do Akčního programu KSČ z dubna 1968 začleněn úkol změnit státoprávní uspořádání vztahů Čechů a Slováků. Dohoda mezi politickými reprezentacemi znamenala přechod od unitárního státu na stát federativní.

Z jednání o charakteru uspořádání vplynuly tři varianty. První byla alternativa konfederace, která byla všeobecně odmítnuta; druhou variantou byla koncepce trojčlenné federace, kdy třetí federaci měla tvořit Morava a Slezsko, k odmítnutí však došlo ze strany Slovenské republiky. Přijata byla až třetí varianta sestávající z dvojčlenné federace dvou rovnoprávných subjektů České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky.

První důležitou reformu v uspořádání znamenal ústavní zákon č. 77/1968 Sb. ze dne 24. 6. 1968, o přípravě federativního uspořádání Československé socialistické republiky⁶².

⁶¹ Akční program KSČ veřejnost vcelku nepřijala, neboť ve svém celku nenabízel ani to, co v civilizovaném světě patřilo k samozřejmostem (nezaručoval vytvoření klasického demokratického režimu a ani nepomýšlel na zavedení politického pluralismu).

⁶² Zákon stanovoval podmínky k přijetí ústavního zákona upravujícího státoprávní vztahy obou národů a zřídil prozatímní orgán ústavní politické reprezentace českého národa, Českou národní radu.

S odstupem času chtěla významná část občanů dosáhnout skutečné demokracie, což se nelíbilo konzervativnímu proudu v KSČ, který z obavy o ohrožení socialismu v ČSSR začal přípravy na uskutečnění státního převratu. Převrat započal tzv. „zvacím dopisem“, kterým užší okruh konzervativního proudu požádal sovětské vedení o pomoc proti kontrarevoluci.

Dne 18. 8. 1968 bylo v Moskvě s konečnou platností přijato usnesení o vojenské intervenci do Československa, a v nočních hodinách 20. 8. 1968 vojska Sovětského svazu, Maďarska, Polska, NDR a Bulharska překročila československé hranice⁶³, což znamenalo návrat k totalitní formě vlády KSČ.

8.1 Ústavní zákon o československé federaci

Jednalo se o klíčový zákon, který nahradil třetí až šestou hlavu Ústavy 1960. Příprava zákona byla svěřena odborné vládní komisi pod vedením tehdejšího místopředsedy vlády Gustáva Husáka.

Dne 27. 10. 1968 byl tento návrh ústavního zákona Národním shromážděním slavnostně schválen a o tři dny později v Bratislavě podepsán příslušnými ústavními činiteli. K uveřejnění došlo ve sbírce zákonů jako zákon č. 143/1968 Sb. ze dne 27. 10. 1968, o československé federaci⁶⁴, a tímto aktem byla uzákoněna faktická přeměna unitárního státu na stát federativní. Po přijetí zákona Československou socialistickou republiku nadále tvořila dvě rovnoprávná uskupení Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika.

Ústavní zákon o československé federaci se skládal z osmi hlav členěných na 151 článků. Členění hlav vypadalo následovně: Hlava první, Základní ustanovení (čl. 1 – 6), Hlava druhá, Rozdělení působnosti mezi federaci a republiky (čl. 7 – 28), Hlava třetí, Federální shromáždění (čl. 29 – 59), Hlava čtvrtá, Prezident ČSSR (čl. 60 – 65), Hlava pátá, Vláda ČSSR (čl. 66 – 85), Hlava šestá, Ústavní soud ČSSR (čl. 86 – 101), Hlava sedmá, Státní orgány ČSR a SSR (čl. 102 – 139) a Hlava osmá, Ustanovení obecná, přechodná a závěrečná (čl. 140 – 151).

Současně s výše uvedeným ústavním zákonem schválilo Národní shromáždění ústavní zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností v Československé socialistické republice.

⁶³ Vojska pěti států obsadila republiku proti vůli a bez vědomí jejích úst. orgánů a vojenský vpád odporoval zásadám vztahů mezi socialistickými státy a normám mezinárodního práva.

⁶⁴ GRÓNSKÝ, J., *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968 – 1989)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. Kapitola VII. Období existence československé federace 28. 10. 1968 – 31. 12. 1992, ústavní zákon č. 143/1968 Sb. ze dne 27. 10. 1968, o československé federaci, s. 15 – 71.

8.2 Ústavní zákonodárství v letech 1969 – 1988

V období československé federace nebyla československá ústava jedním celistvým dokumentem, tvořila ji tzv. ústava v „širším smyslu“, která sestávala z několika samostatných ústavních zákonů a z nezrušených ustanovení vlastní Ústavy ČSSR z roku 1960.

Ústava ČSSR z roku 1960 byla postupně modifikována těmito ústavními zákony: ústavním zákonem č. 57/1969 Sb. ze dne 5. 6. 1969, jímž se mění některá ustanovení ústavy a ústavního zákona č. 81/1968 Sb.; ústavním zákonem č. 155/1969 Sb. ze dne 17. 12. 1969, kterým se mění a doplňuje hlava osmá Ústavy; ústavním zákonem č. 43/1971 Sb. ze dne 6. 7. 1971, kterým se mění čl. 86 Ústavy a čl. 30 a 103 ústavního zákona o československé federaci; a ústavním zákonem č. 62/1978 Sb. ze dne 21. 6. 1978, kterým se mění čl. 24 odstavce 2 Ústavy ČSSR.

Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci byl postupně měněn ústavním zákonem č. 125/1970 Sb. ze dne 20. 12. 1970, kterým se mění a doplňuje úst. zák. č. 143/1968 Sb., o čs. federaci; ústavní zákon č. 43/1971 Sb. ze dne 6. 7. 1971, kterým se mění čl. 86 Ústavy a čl. 30 a 103 úst. zák. o čs. federaci; ústavní zákon č. 50/1975 Sb. ze dne 28. 5. 1975, kterým se doplňuje čl. 64. úst. zák. č. 143/1968 Sb., o čs. federaci.

Další důležité ústavní zákony patřící do ústavy v širším smyslu byly: ústavní zákon č. 144/1968 Sb. ze dne 27. 10. 1968, o postavení národností v ČSSR; ústavní zákon č. 10/1969 Sb. ze dne 31. 1. 1969, o Radě obrany státu; a ústavní zákon č. 126/1970 Sb. ze dne 20. 12. 1970, o opatřeních v soustavě federálních ústředních orgánů, v jejichž čele stojí člen vlády ČSSR, který byl postupně doplněn anebo změněn ústavním zákonem č. 114/1983 Sb. ze dne 26. 10. 1983, o zřízení Státní komise pro vědeckotechnický a investiční rozvoj; ústavním zákonem č. 42/1988 Sb. ze dne 19. 4. 1988, o změnách v soustavě federálních ústředních orgánů, v jejichž čele stojí člen vlády ČSSR; a ústavní zákon č. 193/1988 Sb. ze dne 13. 12. 1988, kterým se mění úst. zák. č. 126/1970 Sb., o opatřeních v soustavě federálních ústředních orgánů, v jejichž čele stojí člen vlády ČSSR.

Vedle výše zmiňovaných ústavních zákonů patřily do této soustavy i ústavní zákony upravující státní hranice Československa.

8.3 Ústavní zákonodárství v letech 1989 – 1992

Důležitým datem této doby byl 17. listopad 1989, kdy v Československu padl komunismus a následně započaly změny směřující k návratu demokracie, k obnovení přirozených lidských práv a svobod, k obnovení politického pluralismu a k ochraně a vymezení forem vlastnictví⁶⁵.

Prvním a jedním z nejdůležitějších zákonů byl ústavní zákon č. 135/1989 Sb. ze dne 29. 11. 1989, o změně ústavy, kterým byl z ústavního textu vypuštěn čl. 4 ústavy, jenž zakotvoval vedoucí úlohu KSČ a dále v čl. 16 vypustil část textu uplatňující marxismus - leninismus ve výchově, vzdělání a kultuře.

Druhým velice důležitým zákonem se stal ústavní zákon č. 100/1990 Sb., o změnách ústavy, a úst. zák. č. 143/1968 Sb. Tento ústavní zákon vypustil z ústavy úvodní prohlášení a v podstatě změnil původně hierarchicky uspořádané vlastnické vztahy.

Ústavním zákonem č. 294/1990 Sb., o změnách ústavy, a úst. zák. č. 143/1968 Sb. došlo ke zrušení národních výborů a k novému zakotvení tradiční místní samosprávné jednotky – obce. Národní frontu⁶⁶ zakotvenou v čl. 6. ústavy rušil ústavní zákon č. 376/1990 Sb. o změně ústavy a tím mohlo dojít k volné soutěži politických stran. Významným ústavním zákonem znamenajícím postupné předávání kompetencí do jednotlivých republik a tím i postupný zánik federace byl ústavní zákon č. 556/1990 Sb. o změně úst. zák. č. 143/1968 Sb.

Historicky prvním uceleným dokumentem, ústavně zakotvujícím tradiční demokratická práva a svobody jednotlivce, jenž se po vzniku samostatné Československé republiky stal součástí jejího ústavního pořádku, byl ústavní zákon č. 23/1991 Sb. ze dne 9. 1. 1991, Listina základních práv a svobod. Obsahově byla Listina členěna na 6 hlav a 44 článků, ve kterých byla postupně rozebrána jednotlivá práva.

Po mnoha letech došlo ústavním zákonem č. 91/1991 Sb. o Ústavním soudu Československé federativní republiky ke zřízení orgánu kontroly ústavnosti, jehož platnost však trvala velice krátkou dobu, neboť ke konci roku 1992 zanikla federace a tím i Ústavní soud ČSFR. Opětovně byl zřízen zákonem č. 182/1993 Sb.

⁶⁵ V tomto období bylo za tímto účelem vydáno celkem 52 ústavních zákonů.

⁶⁶ Národní fronta byla nástrojem ovládnutí politických stran a společenských organizací.

Krizi československé federace se snažil vyřešit ústavní zákon č. 327/1991 Sb. o referendu, který zakotvoval, že státní moc je tvořena lidem a lidovým hlasováním neboli referendem. Tím měl sám lid rozhodnout o vystoupení jedné z republik z federace, k čemuž nikdy nedošlo.

Prvním ústavním zákonem znamenajícím konečnou fázi rozpadu federace bylo schválení Ústavy Slovenské republiky⁶⁷ (vyhlášena byla pod č. 460/1992 Sb.), která z malé části sice respektovala federaci, ale prakticky již byla ústavou samostatného státu.

K faktickému zániku směřovaly ústavní zákon č. 493/1992 Sb., jímž došlo k převodu dalších působností z federace na republiky, a ústavní zákon č. 541/1992 Sb., o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky mezi Českou republiku a Slovenskou republiku.

Dne 25. 11. 1992 byl poslanci Federálního shromáždění odhlasován ústavní zákon č. 542/ 1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky. Tento zákon znamenal úplný zánik československé federace ke dni 31. 12. 1992, a počínaje dnem 1. 1. 1993 vznikly na území již zaniklé federace dvě samostatné republiky, Česká republika a Slovenská republika.

⁶⁷ Ústava byla schválena dne 1. 9. 1992 a nabyla účinnosti dnem 1. 10. 1992.

9. ÚSTAVNÍ POŘÁDEK ČESKÉ REPUBLIKY

Ústava České republiky je tzv. ústavou polylegální, což znamená, že není tvořena pouze jedním, tradiční ústavní materií upravujícím dokumentem, ale je tvořena mimo dvou hlavních pramenů ústavního práva⁶⁸ i dalšími ústavními zákony.

Tento soubor ústavních dokumentů byl nazván „ústavním pořádkem České republiky“ a ve vlastním textu Ústavy České republiky je zakotven v článku 3, kde je uvedeno, že „součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod“ a v článku 112, v jehož prvním odstavci je vyjmenováno, jakými ústavními zákony je ústavní pořádek tvořen.

Autorem termínu „ústavní pořádek“ byl předseda ústavně-právního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR JUDr. Miloslav Výborný, jenž tento pojem později komentoval slovy: „Nikoliv hrdě, ale stydlivě se hlásím k autorství. Samozřejmě, že ten pojem je špatný a podotýkám jen to, že v jisté chvíli projednávání osnovy Ústavy tento pojem překonal vzájemné rozpory a dovolil, aby se Listina stala součástí ústavního řádu, byť se ústavní řád nazval ústavním pořádkem“⁶⁹.

Ústavní pořádek České republiky je dle čl. 112 tvořen těmito ústavními zákony:

- 1) Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ze 16. 12. 1992, Ústava České republiky.
- 2) Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. ze dne 16. 12. 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod součástí ústavního pořádku České republiky.
- 3) Ústavní zákony přijaté po 6. červnu 1992, mezi které patří: ústavní zákon ČNR č. 4/1993 Sb. ze dne 15. 12. 1992, o opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR a ústavní zákon ČNR č. 29/1993 Sb. ze dne 22. 12. 1992, o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR.
- 4) Další ústavní zákony patřící do ústavního pořádku České republiky jsou ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady a úst. zákony upravující státní hranice České republiky.

Ústavní pořádek České republiky bude nadále doplňován, neboť s odstupem času bude docházet ke změnám, novelizacím stávajících ústavních zákonů, náležících do ústavního pořádku, ale i k nutnosti schvalování zákonů nových.

⁶⁸ Tyto prameny tvoří ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod.

⁶⁹ Výborný, M. K okolnostem vzniku Ústavy ČR z parlamentní perspektivy. In Kysela, J., et. al. *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 64.

10. ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY

10.1 Vznik a základní znaky Ústavy ČR

Na nové federální ústavě, která měla být tzv. ústavou trojjedinou⁷⁰, se oficiálně začalo pracovat v druhé polovině osmdesátých let. Po listopadových událostech roku 1989 z tohoto návrhu sešlo a nové politické uskupení sledovalo nutnost připravit ústavu oddělené, což znamenalo samostatně vypracovat ústavu federace a ústavu českou a slovenskou.

Na základě těchto úvah byly vypracovány dva návrhy ústavního textu, a to návrh nově vzniklé politické strany – Občanského fóra, a návrh prezidenta Československé federativní republiky Václava Havla. K oficiálnímu projednávání obou návrhů však na půdě Federálního shromáždění nedošlo.

Podstatný zlom ve federativním uspořádání Československého státu znamenaly výsledky voleb do České národní rady, konaných v roce 1992, které jenom potvrdily dále se rozvíjející nestejnorodé názory v obou částech federace. Následek byl takový, že se zástupci nejsilnějších politických stran obou subjektů federace⁷¹ ještě v červnu 1992 dohodli na zániku československé federace a to nejpozději k 1. lednu 1993. Tento stav znamenal nutnost ve velice krátké době vypracovat ústavu již pro samostatnou Českou republiku. Přijetí Ústavy České republiky bylo podstoupeno z voleb nově ustavené České národní radě, která se vlivem historických událostí stala zákonodárným sborem, který svým mocenským postavením neumožnil po dobu čtyř let vznik horní komory Parlamentu – Senátu.⁷² Česká národní rada tak zastupovala do nových voleb v roce 1996 Parlament jako celek, což velice ovlivnilo další ústavní vývoj.

⁷⁰ Jeden ústavní dokument se měl stát ústavou tří subjektů - Československé federace, České republiky a Slovenské republiky.

⁷¹ V České republice to byla Občanská demokratická strana a na Slovensku Hnutí za demokratické Slovensko.

⁷² Jednou z argumentací bylo otázka schvalování zákonů, kdy díky nahrazení bývalého jednacího řádu ČNR, který preferoval jedno čtení, novým jednacím řádem majícím systém tří čtení, není Senátu potřeba.

Neustavení Senátu okomentoval odborník na ústavní právo JUDr. Jan Filip slovy: „Stačí jen jako příklad uvést známý fakt, že se nepodařilo vytvořit druhou komoru, což by nevadilo, pokud by nebyla předpokládána jako integrální součást organizace státu. Ale ona chyběla právě v rozhodujícím období, kdy se formovaly základy nového samostatného státu – šlo to bez ní! To se jí ještě dlouho nezapomene, i když na tom nenese vinu. Bez Senátu tak byl zvolen nový prezident samostatné ČR, bez Senátu byli jmenováni soudci Ústavního soudu. Bez Senátu se rovněž vytvářely nové parlamentní procedury, aniž by byl přijat tzv. stykový zákon, který měl zajistit Senátu silnější postavení. Takový zákon se nepodařilo přijmout dodnes⁷³.“

Práce na Ústavě České republiky svěřila ČNR zvlášť sestavené komisi⁷⁴, která musela ústavní text věcně i legislativně dopracovat, neboť až do poloviny roku 1992 návrh ústavy v zásadě počítal se zachováním federace. Komise musela v průběhu velice krátké doby přípravy řešit několik sporných otázek mezi tzv. opozičními a koaličními politiky.

Jeden z hlavních rozporů nastal při řešení otázky, zda a v jaké podobě zakotvit Listinu základních práv a svobod do textu Ústavy ČR. Z jednání vzešel článek 3 ústavního textu, který znamenal zařazení Listiny základních práv a svobod do ústavního pořádku v nezměněné podobě, tak jak ji schválilo Federální shromáždění v lednu 1991.

Důležitý problém nastal při řešení hlasovacího kvóra⁷⁵ pro přijetí ústavních zákonů. Vláda navrhovala jako podmínku pro změnu ústavy a jakýchkoliv ústavních zákonů souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců a senátorů, což bylo nepřijatelné pro opoziční strany a rovněž některé vládní strany dávaly najevo svůj nesouhlas. K vyřešení došlo schválením nutnosti souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů s ústavním zákonem.

Další spor byl spatřován při řešení otázky zemského uspořádání, a to v zakotvení vyšších územně samosprávných celků jako samosprávných jednotek. Tento spor byl vyřešen budoucím přijetím ústavního zákona č. 347/1997 Sb. ze dne 3. prosince 1997, o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

⁷³ Filip, J. Historické a teoretické aspekty Ústavy ČR. In Kysela, J., et. al. *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 28 – pozn. pod čarou.

⁷⁴ De facto se jednalo o komise dvě. První byla „vládní“, v jejímž čele stál tehdejší předseda vlády Václav Klaus, a druhá byla „parlamentní“.

⁷⁵ Kvórum je nejnižší potřebný počet členů nějakého orgánu (zde zákonodárného), aby byl usnášeníschopný.

Klíčová otázka vzešla z rozporu spočívajícího v zakotvení institutu referenda, jako formy přímé demokracie. Odpůrci referenda byly politické strany ODS a ODA, ale po zjištění možnosti neschválení návrhu ústavního textu v ČNR, přišli poslanci ODS s nápadem ratifikačního referenda k návrhu ústavy. Tento institut však byl zakotven do ústavního pořádku až ústavním zákonem č. 515/2002 Sb. ze dne 14. listopadu 2002, o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

„Existovaly i další otázky, u kterých došlo ke změně vládního návrhu. K základním změnám a doplněním např. v oblasti postavení Senátu je třeba zmínit výslovné odlišení volebního systému – poměrný pro Poslaneckou sněmovnu a většinový pro Senát (čl. 18). Nově byla formulována zákonodárná materie, která je schvalována rovnoprávně Poslaneckou sněmovnou i Senátem (čl. 39 odst. 4 a čl. 40). Byl upřesněn zákonodárny proces a pod zřejmým vlivem tehdy přijaté tzv. malé ústavy v Polsku bylo rozlišeno nakládání s návrhy zákonů, které Senát zamítnul a které vrátil s pozměňovacími návrhy (čl. 47). Právo veta dostal prezident republiky již jen vůči obyčejným zákonům s tím, že znovu o nich bude hlasovat pouze Poslanecká sněmovna (čl. 50). Senát už neměl možnost zřizovat vyšetřovací komisi, dostal však pravomoc konfirmovat jmenování všech soudců Ústavního soudu (čl. 84 odst. 2), zatímco dosud se navrhovalo, aby samostatně volil sám polovinu z nich⁷⁶.“

Z výše uvedeného textu je zřejmé, že v původní koncepci z července 1992 bylo provedeno mnoho změn.

Komise v prosinci 1992 předala oficiální návrh nové Ústavy České republiky České národní radě k projednávání.

Dne 15. 12. 1992 došlo k přijetí ústavního zákona ČNR č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky, a usnesení ČNR č. 5/1993 Sb., v němž ČNR konstatovala, že k úpravě ústavních poměrů České republiky je oprávněna toliko Česká národní rada s tím, že žádný výklad stávajících právních norem nepřipouští zpochybnění kontinuity moci zákonodárné, jejíž nositelkou je ve smyslu ústavního zákona ČNR č. 4/1993 Sb. Česká národní rada.

Proces schvalování probíhal veřejným hlasováním, kdy předsedající četl v abecedním pořádku seznam poslanců a každý nahlas před televizními kamerami sdělil své rozhodnutí.

⁷⁶ Filip, J. Historické a teoretické aspekty Ústavy ČR. In Kysela, J., et. al. *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 31-32.

Dne 16. prosince 1992 byla Ústava České republiky přijata⁷⁷ a symbolicky vyhlášena pod č. 1/1993 Sb.

Ústava České republiky nabyla své platnosti ve Sbírce zákonů dne 28. prosince 1992 a účinnosti dnem 1. ledna 1993.

10.2 Členění ústavní listiny

Ústava, jenž je chápána jako základní zákon státu, obsahuje pouze nejdůležitější zásady, přičemž podrobnější úpravu přenechává zákonům obyčejným. V ústavní listině najdeme vedle řady norem organizačních i slavnostní prohlášení určitých politických zásad, postulátů a slibu.

Ústava se skládá z preambule a samostatné ústavní listiny, rozdělené do osmi hlav, které mají dohromady 113 článků⁷⁸.

Základní schéma ústavní listiny České republiky vypadá následovně:

Preambule

Hlava I. Základní ustanovení (čl. 1 – čl. 14)

Hlava II. Moc zákonodárná (čl. 15 – čl. 53)

Hlava III. Výkonná (čl. 54 – čl. 80)

 Prezident republiky (čl. 54 – čl. 66)

 Vláda (čl. 67 – čl. 80)

Hlava IV. Moc soudní (čl. 81 – čl. 96)

 Ústavní soud (čl. 83 – čl. 89)

 Soudy (čl. 90 – čl. 96)

Hlava V. Nejvyšší kontrolní úřad (čl. 97)

Hlava VI. Česká národní banka (čl. 98)

Hlava VII. Územní samospráva (čl. 99 – čl. 105)

Hlava VIII. Přejícná a závěrečná ustanovení (čl. 106 – čl. 113)

⁷⁷ Ústavu České republiky z celkového počtu 200 přítomných členů Parlamentu ČR přijalo 178 poslanců, 16 bylo proti a 6 se zdrželo hlasování.

⁷⁸ NOLČ, J., et. al. *Ústava České republiky s úvodním komentářem*. 1. vyd. Brno: CP Books, 2005. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, s. 11 – 21.

10.2.1 Preambule

Jedná se o slavnostní úvod, ve kterém jsou vyjádřeny základní ideové a politické principy samostatného českého státu. Tvůrci návrhu vycházeli z preambule Ústavy z roku 1920, kde autorem návrhu byl J. Herben⁷⁹.

Preambule proklamuje základní právní zásady naší společnosti, odvolává se na dobré tradice české a československé státnosti, přihlašuje se k uznávaným hodnotám evropských a světových demokracií a vyjadřuje snahu chránit hodnoty lidské důstojnosti a svobody. Preambule, ač je součástí zákona, nemá normativní povahu.

10.2.2 Základní ustanovení

Základní ustanovení obsažená v Hlavě první upravují především základní principy a instituty, na kterých je Česká republika založena.

Pro některá ustanovení sloužila jako základ první demokratická ústava z roku 1920. Jednalo se především o: článek 1, jenž se týká státoprávního uspořádání České republiky; článek 11, jímž se upravují hranice státu; dále pak článek 12, ve kterém se řeší státní občanství; a článek 13 stanovující Prahu jako hlavní město České republiky; a jako poslední článek 14, který se zabývá státními symboly.

Jako jediný zdroj veškeré státní moci v republice byl v druhém článku označen lid⁸⁰ a zároveň bylo určeno, prostřednictvím jakých orgánů si tuto moc svrchovaný lid vykonává, neboť z ústavního textu je patrné, že Česká republika má parlamentní formu demokracie.

Články 3 a 4 začleňují Listinu základních práv a svobod do ústavního pořádku České republiky s garancí soudní ochrany; články 5 a 6 upravují pluralitu a volnou soutěž politických stran, které mají dbát demokratických principů a odmítat násilí, a stanovují podřízenost politického rozhodnutí vůli většiny s ochranou menšin; článkem 7 se stát zasazuje o šetrné využívání a ochranu přírody; článek 8 zaručuje samosprávu územním samosprávným celkům; článek 9 zakotvuje rigiditu ústavy a ochranu demokratických základů státu; a nakonec článek 10, jímž došlo k rozšíření základních ustanovení o náležitosti vyplývající z mezinárodních smluv, které bylo nutné do ústavního textu začlenit po přidružení České republiky do mezinárodních organizací.

⁷⁹ J. Herben se inspiroval podobným prohlášením použitým v ústavě Spojených států amerických.

⁸⁰ Toto ustanovení již bylo použito v prozatímní ústavě, kde lid vykonává svou státní moc prostřednictvím Národního shromáždění.

10.2.3 Moc zákonodárná

Moc zákonodárnou vykonává podle čl. 15 Parlament České republiky, který se skládá ze dvou komor, a to z Poslanecké sněmovny a Senátu⁸¹.

Poslanecká sněmovna má 200 poslanců, kteří jsou voleni na 4 roky na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva podle zásady poměrného zastoupení. Aktivní volební právo má každý občan České republiky bez rozdílu pohlaví, který dosáhl věku 18 let. Pasivní volební právo má každý občan, který může volit a dosáhl věku 21 let.

Senát má 81 členů, kteří jsou voleni na 6 let, kdy se každé dva roky volí třetina senátorů. Volby probíhají na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva, avšak podle zásady většinového zastoupení. Právo volit do Senátu mají všichni občané, kteří překročili 21 let, volitelnost je spojena s minimální věkovou hranicí 40 let.

Nikdo nesmí být členem obou komor. Ustanovení o neslučitelnosti funkcí obsahuje čl. 22, podle kterého nemůže být členem parlamentu prezident republiky, soudce a jiní ústavní činitelé, které stanoví zákon. Následující články se zabývají procedurou složení slibu poslance a senátora, formami zániku mandátu členů parlamentu, podmínkami imunity vycházející z postavení poslance nebo senátora, volbou a odvoláním předsedy a místopředsedy v obou komorách parlamentu a jejich neslučitelností s funkcí člena vlády. Článkem 30 a 31 je dána Poslanecké sněmovně pravomoc zřizovat vyšetřovací komisi a oběma komorám další komise a výbory, jejichž činnost upraví zákon. Článkem 32 se vytyčuje neslučitelnost funkce poslance nebo senátora, který je členem vlády s funkcí předsedy či místopředsedy Poslanecké sněmovny či Senátu a rovněž s členstvím v parlamentních výborech, ve vyšetřovací komisi nebo komisích.

Další ustanovení zakotvuje zákonodárné pravomoci Senátu po rozpuštění Poslanecké sněmovny, náležitosti týkající se zasedání, přístupnosti a svolávání obou komor parlamentu a podmínky určující právo prezidenta rozpustit Poslaneckou sněmovnu. Kvórum pro způsobilost komor usnášet se, schvalovat ústavní zákony a mezinárodní smlouvy, a přijímat usnesení o vyhlášení válečného stavu a v otázkách týkajících se vysílání a přítomnosti ozbrojených bezpečnostních sborů v zahraničí vytyčuje čl. 39.

⁸¹ Systém dvou komor byl po francouzském vzoru poprvé použit v ústavní listině z roku 1920.

Článkem 40 je podmíněna platnost volebního zákona a zákona o zásadách jednání a styku obou komor mezi sebou, jakož i navenek, a zákona o jednacím řádu Senátu, a to souhlasem obou komor Parlamentu.

Zákonodárná pravomoc Parlamentu České republiky je postupně upravena čl. 41 až 52, vyjma čl. 43, kterým se rozdělují pravomoci mezi parlament a vládu ve věcech vysílání a přítomnosti ozbrojených sil v zahraničí a plnění mezinárodních smluv o společné obraně v napadení. Tyto jednotlivé články stanovují proceduru počínající návrhem zákona, přes následné postoupení zákona ke schvalovacímu procesu vládě, Senátu a prezidentovi republiky, až po podpis a následné vyhlášení, které stvrzuje platnost toho určitého zákona. Nadto je článkem 49 stanoveno, že pod zákonodárnou moc spadají i ratifikace mezinárodních smluv. Závěrečný čl. 53 odkazuje na právo poslance interpelovat vládu nebo její členy ve věcech působnosti.

10.2.4 Moc výkonná

Výkonnou moc představuje v České republice prezident a vláda.

10.2.4.1 Prezident republiky

Prezident republiky je hlavou státu a zastupuje stát navenek. Je volen Parlamentem na společné schůzi obou komor, přičemž úspěšná volba je podmíněna získáním nadpoloviční většiny hlasů za přítomnosti všech členů Poslanecké sněmovny i Senátu. Systém volby je tříkolový a pokud není prezident v prvním kole zvolen, koná se do čtrnácti dnů kolo druhé. Pokud ani ve druhém kole žádný prezidentský kandidát neuspěje, koná se kolo závěrečné, třetí, a po neúspěšné volbě v tomto kole nezbyvá nic jiného než vyhlášení nové volby. Tyto procedury upravuje čl. 58.

Volba se koná v posledních třiceti dnech volebního období úřadujícího prezidenta republiky a zvolen může být pouze kandidát, který je volitelný do Senátu a to na pětileté funkční období maximálně dvakrát za sebou. Kandidát může být navržen nejméně deseti poslanci či senátory. Prezident republiky se ujímá úřadu složením slibu do rukou předsedy Poslanecké sněmovny na společné schůzi obou komor a do rukou předsedy Poslanecké sněmovny se může též svého úřadu vzdát. Odmítne-li slib složit, nebo složí-li slib s výhradou, hledí se na něj jako by zvolen nebyl.

Pravomoci prezidenta republiky jsou taxativně vymezeny v čl. 62 a další pak v čl. 63⁸², kde některá rozhodnutí uvedená v odstavci 1 a 2 vyžadují ke své platnosti spolupodpis předsedy vlády, nebo jím pověřeného člena, za tato rozhodnutí také vláda odpovídá. Podstatnou náležitost v otázce pravomocí prezidenta znamená třetí odstavec čl. 54, který proklamuje, že prezident republiky není z výkonu své funkce zodpovědný.

Prezident republiky má právo účastnit se schůzí vlády, obou komor Parlamentu, jejich výborů a komisí. Trestní odpovědnost prezidenta republiky⁸³ zakotvuje čl. 65. Prezident může být odpovědný pouze v jednom případě a tím je vlastizrada, která je řešena před ústavním soudem.

Na závěr této hlavy se v čl. 66 rozdělují pravomoci vykonávané předsedou vlády a předsedou Poslanecké sněmovny v době, kdy není prezident ustaven.

⁸² Většina pravomocí zakotvených v článku 63 vychází z Ústavy 1920.

⁸³ Současná imunita prezidenta republiky, kdy jej nikdy nelze stíhat pro spáchání trestného činu v době funkčního období, je velmi rozsáhlá a v zemích středovýchodní Evropy nemá obdoby.

10.2.4.2 Vláda

Vláda představuje vrcholný orgán, kterému přísluší nejrozsáhlejší podíl na výkonné moci. Skládá se z předsedy, místopředsedů vlády a z jednotlivých členů (ministrů). Předseda vlády je jmenován prezidentem republiky, ten zároveň na návrh předsedy vlády ustavuje ostatní členy vlády a pověřuje je řízením ministerstev nebo jiných úřadů. Tyto procedury upravuje čl. 68, ve kterém je mimo jiné řešena otázka důvěry nově jmenované vlády.

Členství ve vládě je podmíněno složením slibu do rukou prezidenta republiky. Člen vlády nesmí vykonávat činnosti, jejichž povaha odporuje výkonu jeho funkce. Podrobnosti upravuje zákon⁸⁴.

Vláda je kolegiální orgán odpovědný Poslanecké sněmovně, která jí může vyslovit nedůvěru. Návrh k takovému usnesení je podmíněn podpisem minimálně padesáti poslanců a k vyslovení nedůvěry je třeba souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců. Také vláda sama může dle čl. 71 podat v Poslanecké sněmovně návrh na vyslovení důvěry. Pokud Poslanecká sněmovna vládě vysloví nedůvěru, anebo zamítne vládní návrh na vyslovení důvěry, musí vláda prostřednictvím svého předsedy podat do rukou prezidenta republiky demisi. Články 74 a 75 stanovují podmínky pro odvolání vlády a jejich jednotlivých členů.

Vláda rozhoduje ve sboru, který je schopen usnášet se, pokud je přítomna nadpoloviční většina všech členů. V čl. 77 jsou v prvním odstavci vymezeny pravomoci předsedy vlády a druhý odstavec pojednává o jeho zástupcích. Vláda je zmocněna vydávat nařízení, jimiž se provádí zákon, a ta musí být podepsána předsedou vlády a příslušným členem vlády.

Podmínky zřízení ministerstev a jejich správních úřadů, stejně jako jejich působnost jsou dány ze zákona⁸⁵. Na základě zákona jsou též upraveny právní poměry státních zaměstnanců a jiných správních úředníků a zákonem je též ošetřena pravomoc ministerstev, jiných správních úřadů a orgánů samosprávy vydávat právní předpisy.

Moc výkonnou uzavírá čl. 80, kterým se zakotvuje státní zastupitelství jako orgán zastupující stát v soudním řízení, přičemž další úkoly, působnost a postavení stanovuje zákon.

⁸⁴ Člen vlády nesmí např. provozovat nebo vykonávat podnikatelskou nebo jinou samostatnou výdělečnou činnost, být členem řídicího, dozorčího nebo kontrolního orgánu právnické osoby, atd. Podrobněji tuto problematiku upravuje § 2 zákona ČNR č. 238/1992 Sb., o některých opatřeních souvisejících s ochranou veřejného zájmu a o neslučitelnosti některých funkcí, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁵ Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky ve znění pozdějších předpisů.

10.2.5 Moc soudní

Výkon moci soudní je jménem republiky svěřen nezávislým soudům. Čl. 82 zakotvuje nezávislost a nestrannost soudců při výkonu jejich funkce, jenž nesmí být nikým ohroženy. Nezávislost soudce vyplývá kupříkladu z nemožnosti odvolat nebo přeložit soudce k jinému soudu proti jeho vůli⁸⁶, anebo z ustanovení čl. 93, jímž prezident republiky jmenuje soudce na dobu neurčitou⁸⁷.

Soudce se stejně jako člen vlády ujímá své funkce složením slibu do rukou prezidenta republiky. Zároveň s funkcí soudce není možné zastávat úřad prezidenta republiky, být členem Parlamentu a zastávat jakoukoli funkci ve veřejné správě. Další inkompatibilitu, neboli neslučitelnost s funkcí soudce stanovuje zákon.

10.2.5.1 Ústavní soud

Článek 83 stanovuje Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti. Ústavní soud tvoří 15 soudců, kteří jsou se souhlasem Senátu jmenováni prezidentem republiky na dobu deseti let. Soudcem Ústavního soudu může být jmenován bezúhonný občan, který je volitelný do Senátu⁸⁸, má vysokoškolské právnické vzdělání a byl nejméně 10 let činný v právnickém povolání.

Soudci Ústavního soudu využívají imunitu totožnou s imunitou poslance či senátora s tím, že trestní stíhání je možné pouze se souhlasem Senátu. Právem soudce Ústavního soudu je odepřít svědectví o skutečnostech, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem své funkce, a to i poté, kdy přestal být soudcem Ústavního soudu.

V článku 87 jsou v prvním a druhém odstavci taxativně vyjmenovány rozhodovací činnosti Ústavního soudu. Třetí odstavec se odvolává na zákon, kterým přenechává Ústavní soud některé rozhodovací pravomoci Nejvyššímu správnímu soudu.

Článek 88 poukazuje na zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, jímž se stanovuje, kdo a za jakých podmínek je oprávněn podat návrh na zahájení řízení a další pravidla pro řízení před Ústavním soudem. Soudci Ústavního soudu jsou při svém rozhodování vázáni pouze ústavním pořádkem⁸⁹ a výše zmiňovaným zákonem.

⁸⁶ Výjimky z této zásady upravuje zákon č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích ve znění pozdějších předpisů, který stanovuje možnosti odvolání nebo přeložení soudce na základě kárné odpovědnosti nebo změny v organizaci soudní soustavy.

⁸⁷ Výjimku tvoří soudci Ústavního soudu, kteří jsou voleni na dobu určitou.

⁸⁸ V Ústavě České republiky došlo k zvýšení spodní věkové hranice soudce Ústavního soudu z původních 35 let, jenž zakotvoval ústavní zákon o československé federaci, na 40 let.

⁸⁹ Ústavní pořádek tvoří ústavní zákony a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, které jsou pro Českou republiku závazné.

Rozhodnutí Ústavního soudu je závazné pro všechny orgány i osoby a jeho výkon je podmíněn vyhlášením na základě zákona, pokud Ústavní soud o jeho výkonu nerozhodl jinak. Závěrečný odstavec čl. 89 řeší pravomoc Ústavního soudu, který má svým rozhodnutím možnost pozdržet ratifikaci mezinárodní smlouvy, dokud nedojde k odstranění nesouladu mezi touto smlouvou a ústavním pořádkem.

10.2.5.2 Soudy

Soudy jsou podle čl. 90 Ústavy povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu práv, což podmiňuje to, že jen soudy mohou rozhodnout o vině a trestu za trestné činy.

V České republice je zřízena čtyřstupňová soustava soudů⁹⁰, kterou tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, a následně krajské a okresní soudy, jejichž působnost, organizaci a jiné značení může stanovit pouze zákon.

Vrcholným soudním orgánem ve věcech patřících do pravomoci soudů s výjimkou záležitostí, o nichž rozhoduje Ústavní soud nebo Nejvyšší správní soud, je Nejvyšší soud.

Podmínkou pro výkon soudcovského povolání je bezúhonnost, české občanství a vysokoškolské právnické vzdělání s tím, že další předpoklady a postup stanoví příslušný zákon.

Základní formou činnosti soudců je rozhodování samosoudcem, přičemž zákon může stanovit, ve kterých případech dochází k rozhodování v senátu. Na základě zákona se na rozhodování soudců mohou podílet občané, jenž zastávají funkci přísedících.

Vázanost soudce při rozhodování na zákon a mezinárodní smlouvu, která je součástí právního řádu, zakotvuje čl. 95, jenž současně řeší pravomoc soudce posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou. Při zjištění rozporu zákona, jehož má být při řešení věci použito, s ústavním pořádkem ČR, předloží se věc k řešení Ústavnímu soudu.

Řízení před soudem může být buď ústní nebo veřejné a Ústava svým 95. článkem garantuje rovnost práv všech účastníků při soudním jednání. Rozsudek musí být vyhlášen vždy veřejně.

⁹⁰ V některých zemích je možné zřizovat v určitých právních případech specializované soudy, což však naše ústavní listina touto pevně stanovenou strukturou neumožňuje.

10.2.6 Nejvyšší kontrolní úřad

Hlava pátá zakotvuje v čl. 97 Nejvyšší kontrolní úřad, který provádí kontrolu hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu. Nejvyšší kontrolní úřad je nezávislý ústavní orgán na úrovni nejvyšších státních orgánů republiky, což je patrné při jmenování prezidenta a viceprezidenta NKÚ prezidentem republiky na návrh Poslanecké sněmovny. Postavení, působnost, organizační strukturu a další podrobnosti stanoví zákon⁹¹.

10.2.7 Česká národní banka

Česká národní banka je ústřední bankou České republiky a v její působnosti je i dohled nad finančním trhem. Hlavním cílem ČNB je péče o cenovou stabilitu. Její činnost lze ovlivňovat pouze na základě zákona, který rovněž stanovuje postavení, působnost a další podrobnosti⁹².

10.2.8 Územní samospráva

Územní samosprávou se rozumí oprávnění územně samosprávných celků, které jsou územními společenstvími občanů, obstarávat ve své působnosti určité záležitosti samostatně, relativně nezávisle na státu, jehož samosprávnou územní jednotku tvoří.

Článek 99 rozděluje území České republiky na obce, jenž jsou základními samosprávnými celky, a na kraje, které jsou vyššími územními samosprávnými celky s tím, že obec je vždy součástí vyššího územně samosprávného celku. Vyšší územně samosprávný celek lze vytvořit nebo zrušit pouze ústavním zákonem.

Územně samosprávné celky jsou veřejnoprávními korporacemi, hospodařícími s vlastním majetkem a podle vlastního rozpočtu. Do těchto svěřených pravomocí může stát zasahovat, jen vyžaduje-li to ochrana zákona a to pouze v jeho mezích.

Obce i kraje jsou samostatně spravovány zastupitelstvem, jehož členové jsou voleni tajným hlasováním na základě všeobecného, rovného a přímého volebního práva na čtyřleté funkční období. Zákon stanoví působnost zastupitelstev a jenom zákonem mohou být upraveny podmínky vyhlášení nových voleb do zastupitelstva.

⁹¹ Postavení, působnost, organizační strukturu a činnost upravuje zákon č. 166/1993 Sb., o Nejvyšším kontrolním úřadu, ve znění pozdějších předpisů.

⁹² Činnost České národní banky je ošetřena zákonem 6/1993 Sb., o České národní bance, a dalšími právními předpisy.

Článek 104 určuje obec jako nositele rozhodovací pravomoci ve věcech samosprávy, pokud však tuto pravomoc zákon nesvěří zastupitelstvu kraje. Na základě třetího odstavce téhož článku mohou v mezích zákona vydávat obce nebo kraje právní předpisy, tzv. obecně závazné vyhlášky⁹³.

Poslední článek sedmé hlavy zakotvuje možnost orgánu samosprávy vykonávat státní správu pouze určí-li to zákon.

10.2.9 Přejídná a závěrečná ustanovení

Osmou hlavu zahajuje čl. 106, ve kterém se ode dne účinnosti ústavy mění Česká národní rada na Poslaneckou sněmovnu. Druhý odstavec zakotvuje funkci Prozatímního Senátu, jenž je zřízen ústavním zákonem a ustaven pouze do té doby, než dojde ke zvolení Senátu, upraveného v druhé hlavě této Ústavy. Vznik Prozatímního Senátu je podmíněn nabytím účinnosti ústavního zákona, kterým byl zřízen, a mezitím vykonává funkce Senátu Poslanecká sněmovna, která nemůže být díky této pravomoci rozpuštěna. Závěrečný odstavec tohoto článku určuje použití jednacího řádu České národní rady v obou komorách do doby, než budou přijaty vlastní zákony upravující jednací řád komor.

Článek 107 odkazuje na zákon o volbách do Senátu, jímž se určí způsob, kterým se při prvních volbách ustaví třetina senátorů s dvouletým volebním obdobím a třetina senátorů s čtyřletým volebním obdobím. Další ustanovení tohoto článku řeší třicetidenní časovou lhůtu, ve které se musí nově zvolený Senát sejít. Zasedání Senátu svolává prezident republiky, pokud tak neučiní, sejde se Senát z vlastní iniciativy.

Článkem 108 a 111 se na Vládu České republiky jmenovanou po volbách v roce 1992 a vykonávající svou funkci ke dni účinnosti Ústavy a na soudce všech soudů České republiky, kteří vykonávali funkci soudce ke dni nabytí účinnosti této ústavy, hledí, jakoby byli jmenováni podle Ústavy České republiky. Soustavu soudů tvoří též vojenské soudy a to do 31. prosince 1993.

Článek 109 pověřuje prokuraturu výkonem funkcí státního zastupitelství do té doby, než bude státní zastupitelství zřízeno.

⁹³ Jejich obsahem je právní regulace místních záležitostí v působnosti dané samosprávy.

Ústavní pořádek České republiky je upraven čl. 112 a je tvořen Ústavou ČR, Listinou základních práv a svobod, ústavními zákony přijatými podle Ústavy ČR a ústavními zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky, a ústavními zákony České národní rady přijatými po červnu 1992. Dále dochází tímto článkem ke zrušení dosavadní ústavy, ústavního zákona o československé federaci, ústavních zákonů, které ji měnily a doplňovaly, a ústavní zákon ČNR č. 67/1990 Sb., o státních symbolech České republiky, a ke změně ostatních zákonů platných na území České republiky ke dni účinnosti této Ústavy na zákony obyčejné.

Ústava byla podepsána předsedou Poslanecké sněmovny PhDr. Milanem Uhde a předsedou Vlády České republiky prof. Václavem Klausem a nabyla účinnosti dne 1. ledna 1993.

10.3 Novelizace Ústavy České republiky

Ústava České republiky byla ode dne své platnosti, tj. od 1. ledna 1993 až po současnost doplňována a měněna celkem pěti ústavními zákony.

Jak již bylo zmíněno v kapitole o vzniku Ústavy České republiky, vyskytla se při tvorbě ústavního textu řada rozporů mezi koaličními a opozičními politiky, které bylo třeba vyřešit. Dohoda mezi těmito politiky znamenala fakt, že se již při schvalování textu Ústavy České republiky počítalo s následným přijetím třech ústavních zákonů.

Jednalo se především o ústavní zákon č. 347/1997 Sb. ze dne 3. prosince 1997, který ve své první části konstatuje vznik vyšších územně samosprávných celků včetně jejich taxativního výčtu a v druhé části mění a doplňuje čl. 99 a vypouští čl. 103 Ústavy ČR.

Ústavním zákonem č. 300/2000 Sb. ze dne 9. srpna 2000, došlo ke změně a doplnění textu Ústavy ČR a k doplnění a změně ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. Nutnost těchto změn si vyžádaly povinnosti a závazky vyplývající z našeho členství v mezinárodních organizacích.

Vztah mezi vnitrostátním a mezinárodním právem byl nově v Ústavě ČR upraven doplněním prvního a desátého čl. ústavního textu, kterým fakticky došlo k přeměně dualistického modelu⁹⁴ na model monistický⁹⁵. Tato změna byla zapříčiněna úst. zák. č. 395/2001 Sb. ze dne 18. října 2001.

Další ústavní zákon č. 448/2001 Sb. ze dne 27. listopadu 2001, upravoval první odstavec čl. 98 o České národní bance.

Prozatím poslední změnu znamenalo přijetí ústavního zákona č. 515/2002 Sb. ze dne 14. listopadu 2002, jenž poprvé zakotvoval do našeho právního řádu jednu z forem přímé demokracie – referendum, kterým si mohli občané samostatně rozhodnout o našem vstupu do Evropské unie. V druhé části tohoto úst. zákona došlo k začlenění institutu referenda do Ústavy ČR, což si vyžádalo přeměnu a doplnění některých článků ústavního textu. Třetím ústavním zákonem měl být podle druhého odstavce článku 106 stanoven způsob ustavení Prozatímního Senátu⁹⁶.

⁹⁴ V dualistickém modelu platí mezinárodní právo pouze mezi státy, přičemž uvnitř státu platí právo vnitrostátní.

⁹⁵ V monistickém modelu platí, že mezinárodní smlouva nemusí být prepisována do vnitrostátní smlouvy, ale je schválena automaticky jako mezinárodní smlouva a stává se součástí vnitrostátních smluv.

⁹⁶ K naplnění tohoto ustanovení nikdy nedošlo, Prozatímní Senát zřízen nebyl a díky vytvoření Senátu podle druhé hlavy Ústavy byl druhý odstavec čl. 106 překonán.

11. SLABÁ MÍSTA ÚSTAVY ČESKÉ REPUBLIKY

Žádná ústava není a ani nemůže být dokonalá a v každém ústavním textu najdeme určité nedostatky nebo rozpory.

Ani Ústava České republiky není výjimkou, k čemuž přispělo hned několik podstatných skutečností v období její přípravy a v procesu schvalování. Mezi tyto negativní skutečnosti, jež ovlivnily konečnou podobu ústavního textu, patřila např. velice krátká doba, za kterou musela být Ústava ČR připravena. Toto krátké období zapříčinil rychlý rozpad Československé federace a především chybné rozhodnutí tehdejších vládních špiček, jež si kladly za cíl, že stát musí mít ke dni svého vzniku ústavu hotovou celou⁹⁷. Další skutečnost znamenal fakt, že spíše než otázka přípravy nové ústavy samostatného českého státu byla řešena otázka rozpadu Československé federace.

Na obhajobu však musím říci, že v ústavním textu nedošlo za 15 let existence ústavy k podstatným změnám⁹⁸ a proto lze konstatovat, že ač nebyla Ústava České republiky vytvářena a přijímána zrovna v lichotivých podmínkách, tak nenalezneme v jejím textu rozpor, který by vyloženě porušoval demokratické základy našeho státu a ohrožoval základní lidská práva a svobody. I když se sice Ústava ČR ve svém celku jeví jako ústava stabilní a dostatečně kvalitní, určitá slabá místa v ní nalezneme a já se proto budu snažit tyto místa v další části této práce označit a následně i vyřešit.

Ústava České republiky je ústavou rigidní, neboli tuhou, a proto může být doplňována nebo měněna pouze ústavním zákonem, k jehož přijetí je potřeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů. Nutností je však podotknout, že ústava je chápána jako základní dokument každého státu a proto do ní nelze zasahovat libovolně, ale pouze ve výjimečných případech a v nezbytně nutné míře.

⁹⁷ Tento stav mohl být lépe vyřešen přijetím tzv. malé ústavy, podle polského vzoru, kterou by došlo k zakotvení vyvážených a vzájemně se kontrolujících orgánů s tím, že na ostatním by se mohlo pracovat v dalších letech.

⁹⁸ Nejjpodstatnější změnou byla tzv. euronovela, kterou se upravoval vztah mezinárodního a vnitrostátního práva po vstupu České republiky do Evropské unie.

11.1 Volba prezidenta republiky

Změna způsobu ustavení hlavy státu je podle mého názoru podstatná hned ze dvou důvodů. Systém volby prezidenta republiky zakotvený v ústavním textu se sice nejví ve svém globálu jako vyloženě slabé místo ústavního textu, ale vinou souměrného rozložení sil koalice a opozice v Parlamentu České republiky⁹⁹ dochází často k patovým situacím¹⁰⁰ a tím i k průtahům vlastní prezidentské volby. Druhým důvodem, který mne přesvědčil se touto změnou zabývat, byla nedůstojnost provázející letošní únorové prezidentské volby, která vydala o naší domácí politické scéně značně nelichotivou zprávu.

Při únorových volbách se v některých jejích fázích již nejednalo o ustavení hlavy státu, ale spíše o hledání způsobu, jak zabránit volbě hlavy státu či jak tuto volbu maximálním způsobem oddalovat.

Současný systém prezidentské volby je tříkolový, navrhopat kandidáta může nejméně deset poslanců nebo deset senátorů a v jednotlivých kolech jsou upraveny podmínky týkající se nejmenšího možného počtu hlasů poslanců a senátorů nutného ke zvolení prezidenta. Druhé a třetí kolo volby se koná vždy, pokud nebyl zvolen prezident v kole předešlém, a musí následovat nejpozději do čtrnácti dnů. Jestliže nebyl prezident republiky zvolen ani ve třetím kole, konají se nové volby. Podrobněji je tato procedura upravena v čl. 58 Ústavy České republiky.

Možnou změnu by znamenala přímá volba prezidenta, které jsem já osobně zastáncem a podrobněji ji dále rozeberu. Jako další z možných variant se mi nejlépe jeví model politologa V. Šimíčka, jehož návrh spočívá v doplnění stávajícího volebního shromáždění o zástupce krajů. „Tento model má podle Šimíčka řadu výhod: je systémový (tzn. je plně v souladu s principy parlamentního režimu a tedy nevyžaduje jeho změnu), zvyšuje význam regionů (regionálních politiků a politických uskupení a je tak reprezentantem nikoliv pouze parlamentní většiny, ale většiny mnohem širší), je levný apod.“¹⁰¹

⁹⁹ Prezident republiky je volen Parlamentem na společné schůzi obou komor.

¹⁰⁰ O zvolení Václava Klause prezidentem republiky rozhodoval jak při jeho první volbě v roce 2003, tak i v letošních únorových volbách jeden jediný hlas.

¹⁰¹ Výborný, M. Přímá volba prezidenta v České republice? In Kysela, J., et. al. *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 313.

11.1.1 Přímá volba prezidenta

Česká republika je postavena na demokratických základech, které proklamují lid jako zdroj veškeré státní moci, a proto je důležité požadavky ze strany občanů nepřehlížet a spíše se je snažit řešit. Jedním z těchto požadavků je dlouhodobá výzva občanů směrem k zákonodárným orgánům pro zavedení přímé volby prezidenta. Na základě výzkumu veřejného mínění požadují přímou volbu prezidenta republiky přes tři pětiny občanů¹⁰² a toto číslo se pořád navyšuje.

Přímá volba prezidenta republiky poskytuje řadu výhod, mezi které patří zejména silnější prezidentský mandát a legitimita, prezident se stane osobností méně závislou na politických stranách, dojde ke zvýšení politické participace občanů, omezí se možnost vzniku patové situace¹⁰³, jejíž vinou dochází k nemožnosti zvolit prezidenta, a v neposlední řadě se posílí přímá forma demokracie.

Mezi argumenty zaznívající v neprospěch přímé volby lze zařadit např. tvrzení některých politiků, že přímá volba vlády koresponduje spíše s prezidentskou formou vlády, nikoliv s naší parlamentní formou vlády a tudíž by po přímé volbě musel být rozšířen rozsah prezidentských pravomocí. Tomuto musím oponovat skutečností, že v řadě evropských parlamentních republik jsou prezidenti voleni přímou volbou a mají podstatně slabší pravomoci¹⁰⁴ než prezident náš. Jedinou v podstatě nevyvratitelnou nevýhodou přímé volby je její vysoká finanční nákladnost.

V celosvětovém měřítku přímá volba prezidenta republiky již ve většině zemí existuje, což dokládá studie politologů Blaira, Massicotta a Dobrzinské, uveřejněná v časopise Electoral Studies, v níž má ze 132 zkoumaných republik 91 republik hlavu státu volenou přímo a 41 republik volenou nepřímo nebo prezidenty nevolí.

Přímo je prezident volen nejčastěji dvoukolovým většinovým volebním systémem. Kandidát musí mít určitou minimální věkovou hranici (u nás je to 40 let) a může být navržen skupinou poslanců či senátorů, anebo na základě petice obsahující určitý počet podpisů (v řádech tisíců). V prvním kole je pro zvolení potřeba nadpoloviční většina všech oprávněných voličů, ve druhém, které se koná do čtrnácti dnů, pak již jen relativní většina při postupu dvou nejúspěšnějších kandidátů.

¹⁰² Z průzkumu Centra veřejného mínění prováděného v lednu 2008 by 64% občanů volilo prezidenta přímo, 18% občanů by ponechalo stávající stav, kdy prezidenta volí Parlament, a 10% občanů by volbu prezidenta přenechalo na širším shromáždění volitelů.

¹⁰³ K této situaci došlo při prezidentských volbách v roce 1999 na Slovensku, kdy se ani po šesti kolech nepodařilo parlamentu zvolit prezidenta. Slovensko tak bylo více než jeden rok bez hlavy státu.

¹⁰⁴ Jedná se např. o rakouského nebo irského prezidenta.

11.2 Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

Po patovém výsledku¹⁰⁵ voleb do Poslanecké sněmovny v červnu 2006, který znamenal značné průtahy a několik neúspěšných pokusů při sestavování vlády¹⁰⁶, se jeví hned několik možných návrhů na změnu Ústavy České republiky.

První možnou variantou, jenž by zabránila výše zmiňovaným průtahům a především by ani po legislativní stránce nebyla náročná, je snížení (či zvýšení) počtu poslanců a senátorů na celkově lichý počet (z původních 200 na 199, popř. 201).

Kritici tohoto návrhu však oponují tvrzením, že změna početního stavu poslanců stabilní vládu nepřinese a nestabilita koalic a jejich závislost na jednom či dvou hlasech zůstane. Pokud však budu vycházet ze současné politické situace, kdy je většina sporných zákonů schvalována s přispěním hlasů tzv. „přeběhlých poslanců“¹⁰⁷, jeví se jako možné řešení udělit voličům právo, díky kterému by si mohli svou většinou v příslušném volebním obvodu odvolat poslance mezi volbami¹⁰⁸ a tím opět vyrovnat rozložení politických sil. Dalším možným problémem může být při takovémto početním stavu poslanců přenesení patové situace na prezidentskou volbu, neboť prezident je volen oběma komorami Parlamentu současně, z čehož vyplývá, že po součtu členů obou komor vychází sudé číslo. Této situaci je dle mého názoru možné předejít zavedením již dříve zmiňované přímé volby prezidenta.

Druhou navrhovanou změnu ústavního textu by znamenala přeměna volebního systému do Poslanecké sněmovny, kterou by se původní volební systém poměrného zastoupení změnil na volební systém většinový, kterým se v České republice volí členové Senátu.

Většinovým volebním systémem dochází k rozdělení České republiky na jednomandátové volební obvody, ve kterých je nutné pro přidělení mandátu získat nadpoloviční většinu odevzdaných hlasů. Pokud žádný kandidát tuto většinu nezíská, koná se druhé kolo, do kterého postupují dva nejúspěšnější kandidáti z kola prvního. Ve druhém kole získá mandát ten kandidát, který získal větší počet odevzdaných hlasů.

¹⁰⁵ Levice získala v Poslanecké sněmovně 100 mandátů a koalice tří stran (ODS, KDU-ČSL, a Strana zelených) měla dohromady též 100 mandátů.

¹⁰⁶ Vláda premiéra Topolánka byla jmenována po několika měsíčních průtazích až 19. ledna 2007 a to pouze za přispění hlasů „přeběhlých poslanců“ z řad ČSSD Pohanky a Melčáka.

¹⁰⁷ Přeběhlým poslancem se rozumí takový poslanec, který, ač má mandát opoziční strany, hlasuje pro stranu či koalici stran, jenž vládne.

¹⁰⁸ Poslanec je zvolen na základě slibu, že bude hlasovat pro určitou politickou linii nebo jednotlivá opatření, avšak díky současné nemožnosti odvolat poslance během mandátního období často dochází k tomu, že politik v Parlamentu hlasuje pro opatření jiného politického směru, než pro který byl zvolen – viz. Pohanka a Melčák.

Při volbách do Poslanecké sněmovny se od roku 2004 používá d'Hondtova metoda systému poměrného zastoupení. Tato přepočítávací metoda pracuje se systémem tzv. „volebních dělitelů“, jejichž matematický základ vychází z teorie, že žádná strana nemůže získat mandát dříve, než ta strana, která v daný okamžik procesu rozdělování mandátů disponuje větším počtem hlasů¹⁰⁹.

Přeměnou poměrného volebního systému na většinový by došlo k vítězství jedné politické strany, která by již nepotřebovala koaličního partnera a vládla by sama. Tento stav by znamenal řízení státu podle přání menší části voličů, kdežto větší část voličů, kteří volili jiné politické uskupení, by byla bez politického zastoupení a tudíž bez jakékoliv možnosti cokoliv ovlivnit. Z výše uvedeného textu vyplývá, že většinovým modelem se prosazuje vláda jedné strany¹¹⁰ na úkor stran menších, pro které je tento model nespravedlivý.

11.3 Listina základních práv a svobod

Již v době přípravy Ústavy ČR zazněl požadavek převážně opozičních politiků na začlenění Listiny základních práv a svobod do textu Ústavy ČR. K vyřešení tohoto problému nakonec došlo zakotvením pojmu ústavní pořádek, který zahrnul jak Ústavu ČR, tak i Listinu zákl. práv a svobod. Toto uspořádání se však v dnešní době jeví jako nedostatečné, a proto se nezařazení Listiny základních práv a svobod do úst. textu stalo hlavním koncepčním nedostatkem Ústavy ČR. Nezařazení Listiny komentuje odborník na úst. právo JUDr. Filip slovy: „Proto nebude Ústava ČR nikdy požívat autoritu ústav, které jsou zárukou svobod a práv jedince ve vztahu ke státní moci. Ústava nebude hrát roli, kterou mají jiné ústavy ve světě z toho prostého důvodu, že se s ní náš občan nikdy neztotožní. Naše Ústava je koncepčně především otázkou technologie moci, nikoliv vztahu státu a jednotlivce¹¹¹. Laik v Ústavě mnoho na toto téma nenajde a velice podivný pojem ústavní pořádek mu mnoho neříká. Pro jednotlivce je v České republice základním ústavním dokumentem Listina základních práv a svobod, protože podle ní rozhoduje Ústavní soud o ochraně jeho základních práv a svobod.“¹¹²

¹⁰⁹ Kuklík, P., Baxa, J. *Metody pro přepočet hlasů na mandáty* [online]. Český statistický úřad. 13. 3. 2007 [cit. 6. března 2008].

Dostupné na WWW: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metody_pro_prepecet_hlasu_na_mandaty.

¹¹⁰ Vláda jedné politické strany již v České republice byla a následky jsou znatelné i dnes, téměř po 20 letech od jejího svržení.

¹¹¹ Dne 1. 12. 1992 uvedl v televizní debatě člen ústavní komise pro tvorbu Ústavy ČR O. Kužilek tvrzení, že „ústava je o vyvážení moci, teprve pak o právech“.

¹¹² Filip, J. Přednosti a nedostatky Ústavy ČR. In Kysela, J., et. al. *Deset let Ústavy České republiky: východiska, stav, perspektivy: sborník příspěvků*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 39.

11.4 Jmenování předsedy vlády

Jmenovat a odvolat předsedu vlády může prezident republiky na základě pravomocí svěřených mu Ústavou České republiky¹¹³. Tato jmenovací pravomoc je však v ústavním textu poněkud volně ošetřena a tudíž dochází ze strany prezidenta republiky k jejímu obcházení a chybnému výkladu. Již Václav Havel u nás zavedl zvláštní uzanci, kdy prezident republiky nejmenuje předsedu vlády hned, ale někoho jedním o budoucí vládě pověří. Ústava ČR však nezakotvuje prezidentovi republiky pravomoc někoho pověřit sestavením vlády, ale striktně mu stanovuje pouze předsedu vlády jmenovat¹¹⁴. Dále při současné ústavní úpravě jmenování předsedy vlády může nastat situace, ve které bude mít Česká republika v určitém období dva předsedy vlády. K této situaci může dojít v případě, kdy v jednom okamžiku působí vláda, která již podala demisi, ale současně je pověřena prezidentem republiky vykonávat své funkce až do jmenování nové vlády a zároveň je již jmenován nový předseda vlády, na jehož návrh má být jmenována vláda nová¹¹⁵.

Určitým možným řešením by mohlo být ústavní zakotvení instituce tzv. designovaného premiéra, díky níž by již prezident nemusel pro jednání o sestavení vlády udělovat předsedovi vlády potřebný ústavní mandát ve formě jeho jmenování. Prezident republiky by tak mohl požádat kandidáta na premiéra, aby jednal o sestavení vlády, aniž by ho nejprve musel jmenovat, a až do složení slibu by tak mohl s plným mandátem z pověření prezidenta republiky politicky jednat o složení nové vlády. Výhodou by též bylo ústavně upravit dobu, do které by měl být designovaný premiér jmenován, a určit lhůtu, ve které musí být vláda premiérem sestavena.

¹¹³ Pravomoc prezidenta jmenovat předsedu vlády je zakotvena v článku 62 a dále rozvedena v článku 68.

¹¹⁴ Prezident republiky Václav Klaus po parlamentních volbách v roce 2006 pověřil sestavením vlády M. Topolánka a až po téměř třech měsících jeho vládu jmenoval.

¹¹⁵ Tento stav nastal po parlamentních volbách konaných v roce 2006, kdy jedním premiérem byl odstupující předseda J. Paroubek a druhým nově jmenovaný M. Topolánek.

11.5 Jmenování guvernéra České národní banky

V České republice přesahují v určitých oblastech pravomoci prezidenta republiky rámec pravomocí typických pro prezidenty v jiných parlamentních demokraciích a to především v otázce jmenování některých ústavních činitelů.

Pravomoci prezidenta republiky, jenž jsou zakotveny v článku 63, potřebují pro svou platnost spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Úkony v článku 62 ke své platnosti kontrasignaci nevyžadují, což ovšem neznamená, že o těchto úkonech může prezident republiky rozhodovat zcela libovolně. Toto dokazuje fakt, že někteří ústavní činitelé jsou sice jmenováni prezidentem na základě článku 62, ovšem jiným článkem Ústavy však dochází ke stanovení určitých podmínek, za kterých je procedura jmenování možná¹¹⁶.

Výjimku tvoří pravomoc uvedená v písmenu k) článku 62, kterou prezident republiky jmenuje členy Bankovní rady České národní banky, a jenž na rozdíl od výše uvedeného principu jmenování ústavních činitelů není omezena žádným jiným článkem Ústavy¹¹⁷. Další rozpor, který musel být řešen před Ústavním soudem, znamená jmenování guvernéra a viceguvernéřů ČNB prezidentem republiky. V textu Ústavy ČR není o guvernérovi a viceguvernéřech ČNB žádná zmínka a tudíž ani nedává Ústava výslovně prezidentovi pravomoc takovéto funkce ustavit. Tyto pravomoci jsou prezidentovi republiky svěřeny až zákonem o České národní bance¹¹⁸. Zde dochází k již zmiňovanému rozporu, neboť prezident nejmenuje guvernéra a viceguvernéřy ČNB podle Ústavy, ale pouze na základě obvyčejného zákona¹¹⁹, a tudíž potřebuje k platnosti těchto úkonů kontrasignaci předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády.

Vyřešit tuto situaci by bylo možné na základě rozdělení pravomocí prezidenta republiky do dvou aktů, kdy v prvním by prezident jmenoval členy Bankovní rady ČNB dle vlastního uvážení a druhým aktem by z takto ustavených členů Bankovní rady jmenoval guvernéra a viceguvernéřy ČNB, avšak již se souhlasem předsedy vlády stvrzeným jeho podpisem.

¹¹⁶ Jako příklad lze uvést pravomoc prezidenta republiky jmenovat prezidenta a viceprezidenta NKÚ pouze na návrh Poslanecké sněmovny (druhý odst. čl. 97) a nebo dalším příkladem může být jmenování soudce Ústavního soudu, které je podmíněno souhlasem Senátu (čl. 84).

¹¹⁷ Prezident republiky není při jmenování členů Bankovní rady ČNB omezen žádnou jinou ústavní institucí.

¹¹⁸ Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance.

¹¹⁹ Tímto se dostáváme k druhému odst. čl. 63, jímž se výslovně stanovuje, že prezidentovi přísluší i další pravomoci, které nejsou výslovně v ústavním zákoně uvedeny, stanoví-li tak zákon. Třetím odstavcem téhož článku se pak zakotvuje pro platnost rozhodnutí prezidenta republiky vydaných podle odst. 1 a 2 kontrasignace předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády.

ZÁVĚR

Samostatný a svrchovaný československý stát vznikl na území Rakouska - Uherska jako přímý následek porážky, kterou monarchie utrpěla v I. světové válce. V první kapitole mé bakalářské práce jsem se krátkým exkursem pozastavil v období I. světové války, kdy se formovaly první ústavní koncepce, jenž předcházely rozpadu Rakouska – Uherska a následnému vzniku československého státu. Nově vzniklý stát si svá základní pravidla nejprve upravil v Prozatimní ústavě a poté rozšířil a zakotvil v první demokratické Ústavě Československé republiky z roku 1920, která se stala z menší či větší části vzorem dalších ústav přijatých na území našeho státu. Dále se tato část zabývá zákonodárnou iniciativou v době nesvobody, v níž docházelo k hrubému porušování základních, ústavou zaručených práv. Na tuto dobu navazuje období po ukončení druhé světové války, kdy byl postupně obnovován ústavní pořádek, a ve kterém se začala formovat vedoucí úloha komunistické strany, jenž si téměř na čtyři desetiletí svou moc, cestou ústavních či neústavních metod udržela a následně i zakotvila do ústavního textu např. Ústavy ČSSR z roku 1960. V závěru této kapitoly je z ústavního hlediska řešen vznik československé federace a okolnosti tzv. obrodného procesu známého pod názvem „Pražské jaro“, od kterého se dostáváme přes období normalizace až k listopadovým událostem znamenajícím konec komunistické nadvlády a obnovení demokratických základů našeho státu, a konečně také k rozpadu československé federace, zapříčiněného odloučením Slovenska, a vzniku samostatné České republiky.

Jelikož je Ústava České republiky tzv. ústavou polylegální, což znamená, že není tvořena pouze jedním, tradiční materií upravujícím dokumentem, ale je tvořena kromě Ústavy České republiky a Listiny základních práv a svobod i dalšími ústavními zákony, je na začátku druhé kapitoly objasněn pojem „ústavní pořádek České republiky“, který soubor těchto ústavních dokumentů zakotvuje. V další části této kapitoly jsou nastíněny události, jenž ovlivnily přípravu ústavního textu, vlastní vznik Ústavy České republiky a procedura jejího schvalování. Poté jsem se snažil o provedení podrobného rozboru jednotlivých hlav a článků samostatné ústavní listiny, na což jsem v závěru navázal výčtem novelizací Ústavy ČR, které byly po dobu její patnáctileté platnosti provedeny.

V závěrečné části této práce jsem uvedl, že žádná ústava není a ani nemůže být dokonalá a v každém ústavním textu najdeme určité nedostatky nebo rozpory, a proto jsem se v této kapitole snažil některá slabá místa textu Ústavy České republiky nalézt a následně i navrhnout možná řešení. Nesnažil jsem se vyřešit všechna slabá místa ústavního textu, kterým by změna v jakékoliv podobě prospěla, jako příklad za všechny uvedu stále probíranou otázku poslanecké imunity; ale po konzultaci s lidmi činnými v politickém životě a s některými odborníky na ústavní právo jsem řešil pouze taková slabá místa Ústavy ČR, která znamenají určitý rozpor v ústavním textu (např. při jmenování předsedy vlády, volba prezidenta republiky, atd.). S některými možnými řešeními těchto slabých míst se zřejmě všichni čtenáři této práce neztotožní, ale jelikož jsme svobodná demokratická republika, je právem každého mít na určitý problém svůj vlastní názor.

POUŽITÁ LITERATURA

Literární zdroje

1. DANČÁK, B., ŠIMÍČEK, V. *Aktuálnost změn Ústavy ČR*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 316 s. ISBN 80-210-2250-7
2. GRÓNSKÝ, J., HŘEBEJK, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa I. (1918 – 1945)*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997. 244 s. ISBN 80-7184-458-6
3. GRÓNSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II. (1945 – 1968)*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1999. 496 s. ISBN 80-7184-765-8
4. GRÓNSKÝ, J. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968 – 1989)*. 1. dotisk 1. vydání. Praha: Karolinum, 2004. 308 s. ISBN 80-246-0024-2
5. GERLOCH, J., HŘEBEJK, J., ZOUBEK, V. *Ústavní systém České republiky*. 3. aktualizované vydání. Praha: Prospektrum, 1999. 520 s. ISBN 80-7175-077-8
6. KLÍMA, K. *Ústavní právo*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2006. 759 s. ISBN 80-7380-000-4
7. KUKLÍK, J., KUKLÍK, J. *Dějepis pro gymnázia a střední školy 4. Nejnovější dějiny*. dotisk 1. vydání. Praha: SPN pedagogické nakladatelství a. s., 2005. 216 s. ISBN 80-7235-175-3
8. KYSELA, J., et. al. *Deset let Ústavy České republiky: východiska stav a perspektivy*. Sborník příspěvků. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 423 s. ISBN 80-86432-45-9
9. NOLČ, J. *Ústava České republiky v otázkách a odpovědích*. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Computer Press, 2004. 133 s. ISBN 80-251-0392-7
10. NOLČ, J., et. al. *Ústava České republiky s úvodním komentářem*. Brno: CP Books, 2005. 153 s. ISBN 80-251-0362-5
11. PAVLÍČEK, V., et. al. *Ústavní právo a státověda. II. díl. Ústavní právo České republiky. Část 1*. 1. vydání. Praha: Linde a. s., 2001. 551 s. ISBN 80-7201-273-8
12. PAVLÍČEK, V., et. al. *Ústavní právo a státověda. II. díl. Ústavní právo České republiky. Část 2*. Praha: Linde a. s., 2004. 241 s. ISBN 80-7201-472-2
13. ZIMEK, J. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 3. nezměněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 153 s. ISBN 80-210-4094-7

Elektronické zdroje

1. Kuklík, P., Baxa, J. *Metody pro přepočítání hlasů na mandáty* [online]. Český statistický úřad. 13. 3. 2007 [cit. 6. března 2008]. Dostupné na WWW: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metody_pro_prepocet_hlasu_na_mandaty.

ABSTRAKT

CINÁDR, J. *Vývoj české ústavnosti v letech 1918 – 1992* : bakalářská práce. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2008. 66 s. Vedoucí bakalářské práce Rudolf Kučera.

Klíčová slova: Česká národní banka, Česká republika, Československá republika, parlament, politika, prezidenti, samospráva, soudy, stát, strany, ústava, ústavní právo, ústavní vývoj, vláda, volby, zákonodárství, změny ústavy

Práce ve svém úvodu rozebírá ústavní vývoj a hlavní ústavní změny mapované od porážky Rakouska - Uherska v I. světové válce a následnému vzniku Československého státu v roce 1918, přes dobu nesvobody v letech 1939 – 1945, v období nadvlády jedné politické strany, a až do rozpadu Československé federace v roce 1992. Další část práce se zabývá souborem ústavních dokumentů tzv. „ústavním pořádkem České republiky“, dále řeší okolnosti vzniku, vývoj a novelizace Ústavy České republiky. Za cíl práce autor pokládá rozbor jednotlivých hlav a článků Ústavy České republiky, vyhledání slabých míst v ústavním textu, včetně návrhů na jejich vyřešení.

ABSTRACT

CINÁDR, J. *The development of the Czech institutional framework in the years 1918 – 1992* : bachelor thesis. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, o.p.s., 2008. 66 s. Bachelor thesis supervisor Rudolf Kučera.

Keywords: Czech National Bank, Czech Republic, Czechoslovak Republic, parliament, politics, presidents, autonomy, courts, state, parties, constitution, constitutional law, constitutional development, government, election, legislation, changes in constitution

In the first part of this thesis, the constitutional development and main alterations in the constitution of the Czech Republic are analysed. This survey opens with the defeat of Austro-Hungarian Empire in the World War I and the following formation of the Czechoslovak state in the year 1918; and continues over the times of non-freedom, both in the years 1939 – 1945 and under the supremacy of one political party, to the division of the Czechoslovak federation in the year 1992. The next part deals with a set of constitutional documents, the so called “constitutional system of the Czech Republic”. Furthermore, it describes the circumstances of the creation, development and updating of the institution of the Czech Republic. The author’s aim is the analysis of the single heads and articles of the Czech institution, the detection of weak points in the constitutional text and the suggestions for their solutions.